TVP

TIJDSCHRIFT VOOR
PARAPSYCHOLOGIE
& BEWUSTZIJNSONDERZOEK

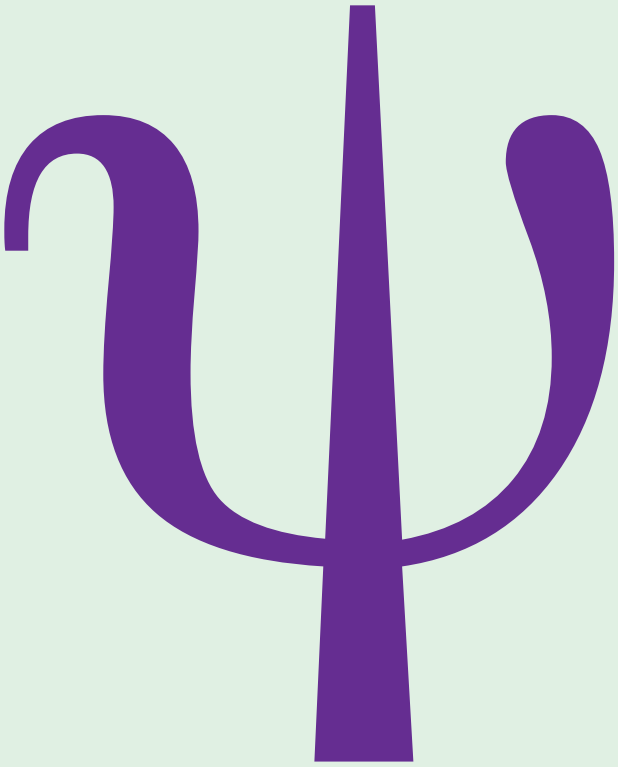

Vol.84 • Nr.3 & 4 [414 & 415] • 2017

TVP

TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE & BEWUSTZIJNSONDERZOEK

Het **TvP** werd opgericht in 1928 en is een uitgave van de Studievereniging voor Psychical Research (SPR).

STUDIEVERENIGING VOOR PSYCHICAL RESEARCH
De SPR is een instelling die het vakgebied van de parapsychologie wil vertegenwoordigen in de academische wereld. Ook wil ze wetenschappelijk betrouwbare informatie verschaffen en onderzoekers helpen fondsen te werven voor onderzoek op het gebied van paranormale verschijnselen en buitengewone ervaringen.
In het verleden heeft de SPR bij de Universiteit van Utrecht en bij de Universiteit voor Humanistiek een bijzondere leerstoel gevestigd. De SPR streeft ernaar ook in de nabije toekomst een bijzondere leerstoel bij een Nederlandse Universiteit onder te brengen.
De Studievereniging voor Psychical Research is een instelling waar u lid van kunt worden.

REDACTIE
Prof. Dr. Dick Bierman, hoofdredacteur
Dr. Paul Groenenboom
Dr. Joop Houtkooper
Drs. Eva Lobach
Drs. Fred Melssen
Drs. Rens Wezelman

WEB
dutchspr.org

TWITTER
PSINEWS
Wordt volger van *PSINEWS* en u krijgt regelmatig pointers naar belangwekkend internet-nieuws op het gebied van parapsychologie en bewustzijnsonderzoek.

FACEBOOK
dutchSPR

ABONNEMENTENADMINISTRATIE
Voor mutaties etc: *admin@dutchspr.org*
tel: 030-320 0177

ARTIKELEN EN REACTIES
Bijdragen en reacties kunt u (bij voorkeur digitaal) zenden aan de redactie. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van artikelen berust bij de auteurs.

©2018 SPR
Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen tenzij met schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0166-6940

1 **Buitengewone Ervaringen...**

2 **Bijna-dood ervaringen en Reïncarnatie**
—Bewijs voor overleving van de ziel?
Door: Paul Groenenboom

16 **De Heymansgroep**
—Parapsychologisch onderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen
Door: Jacob Jolij & Dick Bierman

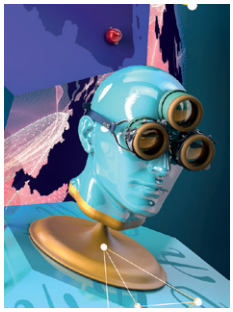

19 **Een experimentje op de Dag van de Parapsychologie**
Door: Dick Bierman

20 **Waarom wonderen spiritueel gezag vergroten**
—Bezien door de bril van Arthur Schopenhauer
Door: Hans Gerding

31 **Aankondiging: Dag van de Parapsychologie 2018**

32 **Boek: Parapsychologie – Handboek voor beginners**
—Deel 1: inleiding
Auteur: Caroline Watt
Vertaald en bewerkt door: Dick Bierman

Spontane paranormale en andere buitengewone ervaringen treden op als je er niet op verdacht bent. Soms gaat het om kleine dingen, andere keren zijn het juist zeer ingrijpende ervaringen die je in je wezen raken, je visie op de werkelijkheid aan het wankelen brengen, of juist enorm verdiepen... Wilt u uw ervaring met anderen delen, dan vragen we u die op papier te zetten en op te sturen, of digitaal te melden op: *buitengewoon@tvpbo.dutchspr.org*
Uit de inzendingen maken we een selectie die we, na overleg met de inzenders, zullen plaatsen in deze rubriek...

Buitengewone ervaringen

Voorspellende droom

Een half jaar voor ik met pensioen zou gaan droomde ik dat een vrouw met wie ik samenwerkte zou verongelukken. Precies om welke vrouw het ging was niet duidelijk in de droom, maar wel dat ik iets belangrijks moest doen op haar begrafenis.

Meer hield de droom niet in, maar ik was heel down toen ik wakker werd.
Dus schreef ik het op een papiertje en omdat de downheid de hele morgen aanhield belde ik tussen de middag mijn kinderen één voor één op met een smoesje. Misschien was er met een van hen iets niet in orde of zo.
Niets aan de hand en dus schreef ik onder het papiertje: “dromen zijn bedrog”.

Veertien dagen later kwam ik op maandag mijn kantoor binnen en op de deur van de afdeling stond dat wij onmiddellijk naar het bureau van onze teamleider moesten gaan. Daar vertelde hij ons dat Anneke (44 jaar) de vrijdag daarvoor op weg naar huis onder de tram was gekomen en vrijwel direct overleden. Haar broer had geprobeerd mij te bellen, maar had mij niet kunnen bereiken. (Dat klopte want ik was dat weekend niet thuis.) Hij had mij gebeld om te vragen of ik namens haar collega’s iets wilde zeggen tijdens de begrafenis, omdat hij wist dat ik haar collega was.
Natuurlijk heb ik dat gedaan en dat was best een belangrijke taak want bijna het hele kantoor was aanwezig, van uitzendkrachten tot directie.

Naam en adres bekend bij redactie

Bijna-dood ervaringen en Reïncarnatie:

Bewijs voor overleving van de ziel?

Paul Groenenboom

De vraag of het mogelijk is dat het deel van de mens dat we associëren met 'geest' of 'ziel' kan blijven voorbestaan na de lichamelijke dood (voortbestaanshypothese of survival hypothese), heeft de mensheid al sinds een lang verleden beziggehouden...

Het is bekend dat bij zowel natuurvolkeren als bij oude beschavingen, zoals in het oude Egypte, men geloofde dat de geest het lichaam overleeft en dat het mogelijk is om in contact met de overleden persoon te blijven. Dit ligt ten grondslag aan de voorouderverering die bij veel culturen voorkomt. Een stap verder is de overtuiging dat het ook mogelijk is dat de geest van een overleden mens na verloop van tijd terugkeert in het lichaam van een ander mens, meestal in dat van een kind dat geboren wordt. Wedergeboorte of reïncarnatie maakt deel uit van oosterse religies zoals het Boeddhisme. Uiteraard gaat het hier over geloofsovertuigingen, vaak gevoed door spirituele ervaringen bij geestelijke leiders of sjamanen. De vraag is of we met onderzoek hier iets meer over kunnen zeggen.

Rond het midden van de negentiende eeuw ontstond er grote belangstelling voor spiritistische seances, zoals die van de gezusters Fox (figuur 1) in Hydesville [1]. De vraag of uit de informatie, die hoegenaamd van overleden personen zou komen, afgeleid zou kunnen worden dat er een voortbestaan is, leidde tot de oprichting van de Britse SPR. Ingenieuze vragen die via het medium aan de 'geest' van overledenen werden vaak juist beantwoord. De mogelijkheid dat de informatie ofwel door fraude of door paranormale vermogens van levende personen werd verkregen, hebben er mede toe geleid dat de aandacht van onderzoekers verschoof naar kwantitatief onderzoek naar telepathie en helderziendheid. Alhoewel de vraagstelling over het voortbestaan uit het wetenschappelijk onderzoek naar paranormale fenomenen vrijwel is verdwenen, is de vraag naar het voortbestaan nog altijd van interesse voor veel mensen.

Behalve het contact van mediums tijdens seances, zijn er andere verschijnselen die mogelijk aanwijzingen kunnen zijn voor de survival hypothese. Een overzicht hiervan kan worden gevonden in het boek van Victor Zammit [2], dat ook beschikbaar is op internet. Alhoewel wetenschappelijk onvoldoende kritisch, bediscussieert dit boek onderwerpen zoals materialisatie, elektronische communicatie met overledenen, bandstemmen, bijna-dood ervaringen, prestaties van een aantal mediums, directe-stem fenomeen, verschijningen en reïncarnatie.

Methode van onderzoek

Een gemeenschappelijk aspect van bijna-dood ervaringen en reïncarnatie is dat het niet of nauwelijks mogelijk is om deze verschijnselen in het laboratorium te onderzoeken. Nu geldt dat voor wel meer wetenschappelijke disciplines zoals geologie, astronomie en geschiedenis. Men is dus aangewezen op het verzamelen en analyseren van bewijsmateriaal en dit tegen het licht te houden tegen alle denkbare hypotheses voor een mogelijke verklaring.

Dit soort methode van onderzoek lijkt veel op het werk van rechercheurs en forensische ex- >

Figuur 1 —Portret van de gezusters Fox

perts, maar dat mag toch ook als een geldige methode voor waarheidsvinding beschouwd worden. Voor de gemelde mogelijke gevallen van zowel bijna-dood ervaringen als reïncarnatie is het dus nodig om te onderzoeken hoe betrouwbaar en accuraat de rapportages van de betrokkenen zijn, en wat voor ondersteund bewijs, voor of tegen een bepaalde hypothese, is. Zeker omdat het hier de hypothese van het overleven betreft, is het van groot belang om eerst uit te zoeken of 'reguliere' verklaringen d.w.z. vanuit algemeen geaccepteerde kennis over onze zintuigen, logische redenatie en psychologie, en het gebruik van communicatiemiddelen, een afdoende verklaring opleveren. Dit is de werkwijze die gebruikt is voor de meeste gevallen die hieronder besproken worden.

Bijna-dood ervaringen

Een bijna-dood ervaring (BDE) kan gedefinieerd worden als de (gemelde) herinnering van alle indrukken tijdens een bijzondere bewustzijnstoestand geassocieerd met een dreigend overlijden, met specifieke elementen zoals het ervaren van een tunnel, het licht, een levenspanorama, het ontmoeten van overleden personen of het waarnemen van de eigen reanimatie. Omdat er in veel gevallen sprake is van een klinisch overlijden, maar soms ook van een doodsbedreigende situatie die niet direct tot lichamelijke schade leidt, is het wellicht beter om te spreken over 'nabij-de-dood' ervaring, hetgeen overeenkomt met de Engelse benaming: 'Near-death experience'. Ik zal desondanks de gebruikelijke benaming bijna-dood ervaring (BDE) blijven gebruiken.
Bijna-dood ervaringen zijn ingrijpende psychologische gebeurtenissen met transcendente en ook vaak paranormale aspecten die bijna altijd grote invloed hebben op de rest van het leven van de betroffen persoon. Omdat er mogelijk sprake is van bewuste ervaringen en paranormale waarnemingen gedurende de periode waarin de hersenen niet meer (voldoende) functioneren, is het bestuderen van het BDE-fenomeen van belang voor de vraag over het mogelijke voortbestaan. Immers, als uit onderzoek zou blijken dat het niet mogelijk is om alle gerapporteerde verschijnselen en waarnemingen gedurende een BDE vanuit de (mogelijk resterende) hersenactiviteit te verklaren, zou het heersende paradigma dat het bewustzijn (exclusief) wordt voortgebracht door het lichaam (in het bijzonder door electrochemische processen in de hersenen), herzien moeten worden.
Een vroeg onderzoek naar BDE's is uitgevoerd door de Zwitserse geoloog Albert Heim bij bergbeklimmers die een levensbedreigende val hadden overleefd, nadat het hem zelf was overkomen. Hij presenteerde zijn resultaten aan de Zwitserse Alpen Club (SAC) in 1892 [3]. Pas in de 70er jaren van de vorige eeuw ontstond er meer belangstelling voor BDE's. Mede door de vooruitgang in de medische wetenschap overleefden meer mensen hartaanvallen of herseninfarcten, en begonnen meer mensen te praten over buitengewone ervaringen. Het boek *Life after Life* van Dr. Raymond Moody [4] uit 1976 bracht het onderwerp in de publieke belangstelling. Moody stelde de volgende lijst op van elementen van een BDE:

- Onuitspreekbaarheid van de ervaring
- Gevoel van vrede en rust, verlies van pijn
- Het besef dood te zijn
- Uittredingservaring, zien van eigen 'dood' lichaam (OBE)
- Verblijf in donkere ruimte en/of tunnelervaring
- Waarnemen van niet-wereldse omgeving
- Ontmoeting met overledenen
- Stralend licht, ontmoeting met lichtwezen van licht
- Levensschouw
- Vooruitblik
- Waarnemen grens
- Terugkeer

Uiteraard komen niet al deze elementen voor

bij iedere BDE, maar men kan de 'sterkte' van een BDE beoordelen aan de hand van bovenstaande elementen. Nadien is er veel onderzoek uitgevoerd over BDE's door, bijvoorbeeld, Michael Sabom, Bruce Greyson, Melvin Morse, Kenneth Ring en Peter Fenwick. Vrijwel al dit onderzoek betrof casuïstiek d.w.z. het verzamelen en analyseren van verhalen waarmee mensen naar voren kwamen. Een beperking van een dergelijke manier van onderzoek is dat het bijna onmogelijk is om een betrouwbare indruk te krijgen over de frequentie waarmee het voorkomt en of er een relatie zou bestaan met fysiologische of psychologische factoren tijdens de BDE. Het eerste, grootschalig prospectief onderzoek werd uitgevoerd in Nederland hetgeen leidde tot een publicatie in het prestigieuze medisch tijdschrift *The Lancet* [5], waarop veel reacties kwamen. Prospectief onderzoek hield in dit geval in dat patiënten die tijdens ziekenhuisopname klinisch dood waren verklaard, maar toch overleefden, allemaal werden ondervraagd over mogelijke ervaringen gedurende deze periode. Dit had als doel om na te gaan of er fysiologische of psychologische factoren van invloed zijn op het voorkomen van een BDE. Het bleek dat 18% van de 344 betrokken personen een BDE had beleefd [5,6].
De mogelijke fysiologische (of farmacologische) factoren die hierbij zijn beschouwd, waren zuurstoftekort of een overvloed aan kooldioxide in de hersenen, aanwezigheid van stoffen als ketamine, dymethyltriptamine en endorfine, en een historie van epilepsie. Het is bekend dat dergelijke factoren de waarneming of het bewustzijn kunnen beïnvloeden, zoals het opwekken van hallucinaties, maar vrijwel iedereen met een BDE is absoluut overtuigd dat er geen sprake is van hallucinaties; de waarneming was juist veel helderder. Verder geven deze factoren geen verklaring voor veel andere BDE-elementen. In het onderzoek is ook gekeken naar mogelijke psychologische factoren zoals:

- Angst voor de dood
- Verwachtingspatroon (hetgeen niet van toepassing is voordat het fenomeen algemeen bekend was en ook niet bij jonge kinderen)
- Depersonalisatie
- Dissociatie
- Fantasie of bedrog (uitgesloten als er helderziende waarnemingen worden geconstateerd)
- Hallucinaties of dromen (iedereen zegt dat het echt verschilt)
- Geboorteherinnering (i.v.m. geboortekanaal als tunnelervaring, maar BDE ook gerapporteerd bij mensen die via keizerssnede ter wereld zijn gekomen).

De conclusie van deze studie [5,6] was dat er geen significante correlatie is tussen het voorkomen van BDE's en de fysiologische of psychologische factoren. Dit duidt erop dat de verklaring niet kan worden gegeven door activiteiten van de hersenen.
Verdere aanwijzingen dat een 'conventionele' verklaring (d.w.z. uitgaande van het paradigma dat de 'geest' exclusief wordt veroorzaakt door de hersenen) van BDE-fenomenen niet zou voldoen, is het optreden van paranormale verschijnselen rond bijna-doodervaringen. Een boek dat hierover gaat, is dat van Rivas, Dirven en Smit [7]. Dit boek besteedt extra aandacht aan buitenzintuigelijke waarneming (BZW of ESP) tijdens een BDE. Uit dit boek heb ik per categorie een enkel voorbeeld gekozen om een korte samenvatting van te geven. Het eerste voorbeeld over ESP in de directe omgeving van de BDE-persoon, is dat van Al Sullivan, een chauffeur van 56 jaar die een hartstilstand kreeg bij een operatie [7,8]. Tijdens zijn buitenlichamelijke ervaring (OBE) ziet hij de chirurg met zijn ellebogen klapperen. Bij navraag bleek dit de manier van de chirurg te zijn om aanwijzingen te geven aan de aanwezigen met behoud van steriele handschoenen. De patiënt had dit niet normaal niet kunnen waarnemen.
De volgende categorie is die van ESP betref- >

Het is bekend dat dergelijke factoren de waarneming of het bewustzijn kunnen beïnvloeden, zoals het van hallucinaties, maar vrijwel iedereen met een BDE is absoluut overtuigd dat er geen sprake is van; de waarneming was juist veel helderder…

fende de indirecte omgeving. Een bekend geval, dat ook door Kenneth Ring is beschreven, is dat van een zekere Maria die eveneens een hartaanval kreeg tijdens de operatie. Tijdens haar OBE, zag zij een tennisschoen liggen op een richel van een hooggelegen raam. Zij zag details, zoals de kleur van de veters, die later juist bleken te zijn. Een bijzonder geval van ESP op grote afstand was dat van iemand die een open-hart operatie onderging in Milwaukee (in het Noorden van de VS). Tijdens een OBE 'ziet' hij de oppas in zijn huis in Florida de liefde bedrijven met een hem onbekende vrouw. Later bleek zijn beschrijving van deze vrouw te kloppen. Ook zag hij dat de post een catalogus bracht die hij niet verwacht had, en deze lag inderdaad op de mat.
Een ander, redelijk bekend, voorbeeld is dat van de 'man met het gebit' dat ook door Van Lommel [6] is beschreven. De patiënt was koud, bewusteloos en zonder hartritme in het ziekenhuis opgenomen. Een deel van de verklaring die de verpleegkundige aflegde is te vinden in [9]. "Na binnenkomst wordt hij met een ballon en kapje beademd en er wordt hartmassage en defibrillatie toegepast. Bij het overnemen van de beademing, wanneer ik de patiënt wil intuberen, blijkt dat de patiënt nog een kunstgebit in heeft. Alvorens de patiënt te intuberen verwijder ik de boven prothese en leg deze op de "crashcar". Ondertussen gaan we verder met een uitgebreide reanimatie. Na ongeveer anderhalf uur heeft de patiënt weer voldoende hartritme en bloeddruk, maar hij wordt nog wel beademd, is geïntubeerd en is nog steeds comateus. Zo wordt hij overgeplaatst naar de intensive-careafdeling voor verdere beademing. Pas na ruim een week kom ik de patiënt, als die net terug is op de hartafdeling, weer tegen tijdens het uitdelen van de medicijnen. Hij ziet mij en zegt: "O die broeder weet waar mijn kunstgebit is." Ik ben zeer verbaasd. Dan vertelt hij: "Ja, jij was erbij toen ik in het ziekenhuis kwam en jij hebt het gebit uit mijn mond gehaald en op een karretje gelegd, er stonden allemaal flessen op en er zat zo'n uitschuiflaatje onder en daar heb jij mijn tanden op gelegd." Ik was vooral erg verbaasd dat ik mij herinnerde dat dit nota bene gebeurde op het moment dat de man diep comateus was en gereanimeerd werd. Bij verder doorvragen bleek dat de patiënt zichzelf in bed had zien liggen, dat hij van boven af waargenomen had hoe verpleegkundigen en artsen druk met de reanimatie bezig waren. Hij kon ook het kleine kamertje waar hij was gereanimeerd en het uiterlijk van de aanwezigen correct en nauwkeurig beschrijven."
Een voorbeeld uit het boek van Rivas over ontmoetingen met onbekende overledenen is de BDE van een kind van 4 jaar als gevolg van een complicaties na een blindedarmontsteking. Hierbij ontmoet hij zijn overgrootvader en zijn eerder overleden zusje waarover zijn ouders hem nooit iets verteld hadden. Nog overtuigender argumenten voor een vorm van voortbestaan na het overlijden dan de bovenstaande voorbeelden, zou zijn als de BDE-persoon zich elders zou manifesteren als een soort geestverschijning, mogelijk gedurende

een droom. Zo'n geval is dat van een zekere Olga Gearheart die in 1988 een BDE onderging in een ziekenhuis. Op dat moment kreeg haar schoonzoon die thuis was gebleven, een verschijning van haar te zien.
Een geval dat door meerdere auteurs (Rivas [7], Van Lommel [6], Sabom [10], De Ruysscher [9]) is besproken en dat zelfs tot een documentaire voor de BBC heeft geleid, is dat van Pam Reynolds. Pamela Reynolds was een Amerikaanse muzikante die met 35 jaar een levensbedreigend aneurysma in de hersenen bleek te hebben. Zij werd behandeld door dr. Spetzler door middel van een chirurgische ingreep die in 1991 nog experimenteel was. Hierbij werd haar hele lichaam afgekoeld tot circa 10 a 15 graden, een temperatuur die normaal dodelijk is, waarbij het hart komt stil te staan en waarbij er geen bloed meer in de hersenen aanwezig is. Uiteraard is er dan ook geen elektrische activiteit meer waarneembaar op een Electro-encefalogram (EEG). Gedurende deze periode, die ruim een uur duurde, onderging Pam een uitgebreide BDE. Naast de bekende elementen, rapporteerde Pam later dat zij haar operatie had gadegeslagen waarbij zij een goede beschrijving gaf van de 'zaag' waarmee een gat in haar schedel was geboord. Zij was verbaasd dat dit apparaat veel meer leek om een tandenborstel dan op een zaag, hetgeen begrijpelijk is (figuur 2), en veel herrie maakte. Omdat deze zaag nog afgedekt was terwijl zij onder narcose werd gebracht, was zij niet in staat om het apparaat 'normaal' te zien. Omdat er geen elektrische signalen in haar hersenen kunnen zijn geweest tijdens de operatie, is het ook onmogelijk dat zij dit geluid op normale wijze te horen; bovendien zaten er nog pluggen in haar oren die kilikjes geven (juist om bewustzijn te detecteren). Ook was zij later verbaasd over een discussie dat een ader in haar lies te klein was, omdat zij niet wist dat hierdoor ook apparatuur moest worden binnengebracht.

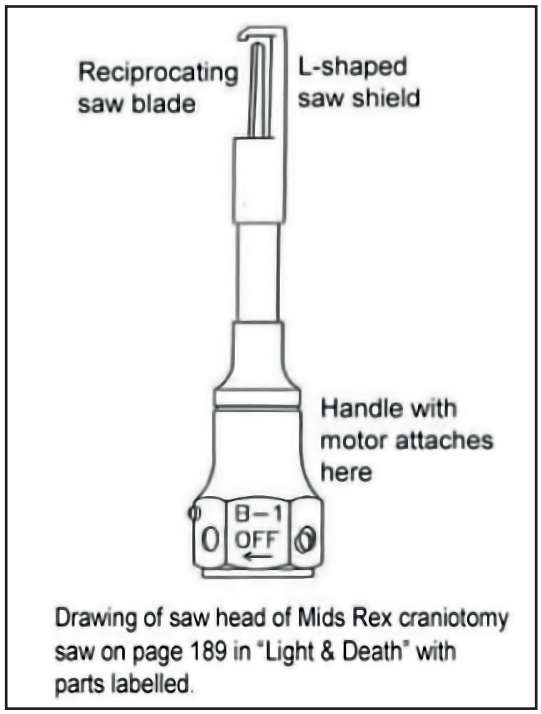

Figuur 2
—Afbeelding van de zaag die dr. Spetzler gebruikte

Over de mogelijkheid dat er toch nog een conventionele verklaring mogelijk is voor deze casus, is een discussie gevoerd tussen enerzijds, de anesthesioloog Gerard Woerlee en, anderzijds, Titus Rivas en Rudolf Smit [11-13]. Maar de conclusie van de Canadese hersenonderzoeker Mario Beauregard was: "Pam Reynolds' case strongly suggests that mind, consciousness, and self can continue when the brain is no longer functional and clinical criteria of death have been reached" [14].
Zijn er toch nog andere verklaringsmodellen mogelijk voor BDE's? Allereerst moeten we rekening houden met het feilen van ons geheugen, maar bij het onderzoek door Van Lommel c.s. zijn de BDE-belevers juist daarom op diverse tijdstippen geïnterviewd [5,6]. Het feit dat sommige mensen die zich in doodsgevaar bevonden, zonder dat ze ernstig ziek of gewond waren, ook dergelijke ervaringen rapporteren, zou erop kunnen duiden dat de oorzaak toch ligt bij een verwachtingspatroon. Buitenlichamelijke ervaringen (BLE's) zijn >

mogelijk ook verklaarbaar als een psychologisch of neurologisch verschijnsel, maar de buitengewone waarnemingen, zoals eerder besproken, duiden in ieder geval op paranormale effecten. Het gevoel dat er iemand aanwezig is terwijl dat niet het geval is, en het gevoel dood te zijn, kan mogelijk neurologisch verklaard worden [15], maar een dergelijke verklaring gaat ook voorbij aan de paranormale waarnemingen [16]. Zeer overtuigend voor het paranormale aspect in meerdere BDE's is de ontmoeting met overleden familieleden of anderen, waarvan het aan de persoon in kwestie niet bekend was dat deze overleden waren. Dit staat bekend als een 'Peak in Darien' ervaring zoals beschreven door Bruce Greyson [17]. Dit is zeker het geval indien de BDE'er niet over het bestaan van de overleden persoon kon weten, zoals ook boven beschreven. Dit fenomeen blijft niet beperkt tot BDE's maar wordt soms ook gerapporteerd bij sterfbedvisioenen. De vraag blijft dan over of het mogelijk is om BDE's te verklaren vanuit de parapsychologie zonder gebruik te maken van de overlevingshypothese. In dat geval zou er behalve helderziende waarnemingen (zowel in plaats als in tijd), er ook een verschuiving in tijd moeten hebben plaatsgevonden vanwege de continuïteit van de bijna-dood ervaring. Dit is niet uitgesloten, maar biedt mijns inziens niet de meest logische verklaring voor de grote overeenkomst tussen de beschrijvingen die mensen geven en de nauwkeurige beschrijving van de omgeving van de BDE. Uit het bovenstaande blijkt dat er sterke aanwijzingen zijn dat de ESP-ervaringen tijdens een BDE niet verklaard kunnen worden vanuit het paradigma dat de geest exclusief door hersenactiviteit wordt voortgebracht.

Reïncarnatie

"Ik stierf ook en kijk, nu ben ik weer levend…"

Het woord reïncarnatie betekent 'terugkeer in het vlees'; een ander woord is wederge-boorte. Reïncarnatie was geaccepteerd in veel vroege culturen zoals bij de Egyptenaren en de Grieken, en vormt nog steeds een soms belangrijk onderdeel van natuurgodsdiensten, en in het Hindoeïsme en Boeddhisme. In het Christendom, Jodendom en de Islam wordt reïncarnatie verworpen. Voor al deze groepen geldt dat reïncarnatie primair een kwestie van geloof is, met wellicht soms ondersteunende aanwijzingen vanuit de gemeenschap. Binnen de (westerse) wetenschap wordt reïncarnatie niet gezien als iets wat waard is om te onderzoeken, althans niet door de overgrote meerderheid van onderzoekers.

Het concept reïncarneren houdt in dat de persoonlijkheid (of ziel) van een overleden persoon terugkeert bij een levend iemand, meestal voor de geboorte. Omdat een belangrijk aspect om mogelijke gevallen te vinden, herinneringen aan een vorig leven zijn, is het ook noodzakelijk om je af te vragen hoe deze informatie wordt 'bewaard' in de tussenperiode of wordt overgedragen tussen de betrokken mensen.

Uit enquêtes blijkt dat toch een aanzienlijk deel van de bevolking reïncarnatie voor mogelijk houdt, ook in de westerse wereld. Dit is waarschijnlijk mede het gevolg van de populariteit van hypnotische regressie enkele decennia geleden. Een bekend geval is het werk van de Australische psycholoog Peter Ramster die mensen die nog nooit in Europa waren geweest, terugvoerde in een 'zogenaamd' vorig leven in landen zoals Engeland en Frankrijk. Bij confrontatie van sommige deelnemers met de locatie van hun 'eerdere leven' bleken veel feiten die zij onder hypnose hadden genoemd, juist te zijn. Hiervan is ook een tv-documentaire gemaakt. Ik wil mij hier toch niet mee bezighouden omdat het bij deze mensen moeilijk na te gaan is of zij de informatie toch niet ergens hebben verkregen via een normale manier of eventueel op paranormale wijze, zonder dat je kunt spreken van reïncarnatie.

De bekendste onderzoeker op het gebied van reïncarnatie was Professor Ian Stevenson, psychiater aan de Universiteit van Virginia, die gedurende een periode van circa 40 jaar een enorme collectie heeft verzameld van mogelijke gevallen van reïncarnatie. Zelf heeft hij voornamelijk onderzoek uitgevoerd bij jonge kinderen die spontaan herinneringen leken te hebben aan een vorig leven. Een belangrijke reden om specifiek kinderen te onderzoeken is dat jonge kinderen nauwelijks in de gelegenheid kunnen zijn geweest om specifieke informatie te vergaren. Omdat in veel gevallen een kind vanaf ongeveer twee jaar hierover begon te praten, en omdat de meeste gevallen van Stevenson de kinderen uit een cultuur en tijdperk kwamen dat het voor veel mensen bijna onmogelijk was om dit soort informatie te verzamelen, is een normale verklaring ook nauwelijks te geven. Het is opmerkelijk dat voor veel van de gevallen die Stevenson heeft gerapporteerd de kinderen al op jonge leeftijd over hun vorige leven begonnen te praten en veel details konden geven over het privéleven van de vorige persoonlijkheid (mijn afkorting: VP), en zich daarmee heel sterk identificeerden. Deze identificatie werd meestal nog sterker als het kind in de gelegenheid werd gesteld om bij de familie van de VP op bezoek te komen. Dit was regelmatig tegen de zin van de biologische ouders omdat die mogelijk bevreesd waren om hun kind kwijt te raken. Dit was ook zo indien deze ouders geloofden in mogelijke reïncarnatie.

Van de 20 gevallen van mogelijke reïncarnatie uit het boek van Stevenson [18], heb ik een klein aantal geselecteerd om samen te vatten. De eerste twee gevallen vonden plaats in India. Bijzondere aspecten van de beschreven gevallen zijn:

- Veel gevallen worden gerapporteerd in een culturele omgeving waar men openstaat voor reïncarnatie.
- Vaak werd het kind geboren op relatief korte afstand van waar de VP woonde.
- Soms kondigde de VP, voor of bij zijn overlijden, zijn eigen reïncarnatie aan.
- Als de VP door geweld of door een ongeluk om het leven was gekomen, had zijn reïncarnatie soms moedervlekken overeenkomend met de verwondingen van de VP.
- Soms vond het overlijden van de VP pas plaats na de conceptie van het kind.

Figuur 3
—Prof. Ian Stevenson

Het geval Ravi Shankar —Op 19/01/1951 werd Ashokumar (Munna) op 6-jarige leeftijd vermoord (onthoofd door mes of scheermes). Hij was de zoon van de barbier Jageshwar Prasad uit Kanauj in Uttar Pradesh. Het vermoedelijke motief van de moordenaars was een (toekomstige) erfenis. De verdachten gingen vrijuit door gebrek aan bewijs ondanks een eerdere bekentenis. In Juli 1951 werd in een ander deel van dezelfde plaats, Ravi Shankar geboren die met 2 a 3 jaar ging praten over zijn leven (en gewelddadige dood!) bij Jageshwar Prasad en vroeg om 'zijn eigen' speelgoed. Ravi had een geboortevlek op zijn hals die leek overeen te komen met een litteken van de moord op Munna. Ondanks grote tegenwerking van zijn >

(biologische) vader, ontmoette Ravi Jageshwar Prasad in 1955 en herkende hem, de oma en het horloge van Munna. Een eerste onderzoek werd uitgevoerd door Prof. Attreya (1956), drie anderen (1962) en later door Prof. Stevenson (1962-63, 1969). Hieruit bleek dat de families elkaar slechts zeer oppervlakkig kenden en het is ondenkbaar dat Ravi als peuter bij de familie van Munna op bezoek zou zijn geweest zonder zijn ouders. Ravi identificeert zich volledig met Munna. Ravi kent veel details van de moord op Munna en diens moordenaars en is bang als hij die op straat ziet, en die angst blijft hij ook lang behouden. Stevenson sluit niet uit dat er via een derde persoon de informatie telepathisch kan zijn overgedragen. Het is mijns inziens onwaarschijnlijk dat telepathie de kennis van Ravi over de vele privé details kan verklaren, en dat geldt nog sterker voor de identificatie met Munna en voor de moedervlekken
Een bijzonderheid is dat de conceptie van Ravi plaats vond voor de dood van Munna, waardoor het de vraag is of dit niet meer om een vorm van bezetenheid zou gaan.

Het geval Jasbir —In het voorjaar 1954 denkt de vader van de drie-en-een-half-jarige Jasbir uit Rasulpur dat hij ten gevolge van de pokken is gestorven. Als hij hem wil begraven blijkt hij alsnog te leven. Na zijn herstel vertelde hij dat hij de zoon was van een zekere Shankar uit Vehedi, en dat hij daarnaar wenste terug te keren. Hij weigerde thuis te eten omdat hij tot een hogere kaste behoort maar hij kon eten bij een buurvrouw. Dit duurde twee jaar.
Jasbir herinnerde zich de dood in zijn vorige leven door een val t.g.v. vergiftiging. In 1957 herkende hij een vrouw uit Vehedi als zijn tante waardoor het mogelijk was om de familie van de vorige persoonlijkheid (VP) op te sporen. Details over leven en dood bleken te kloppen met die van Sobha Ram die met 22 jaar in mei 1954 was gestorven. Jasbir kende de route naar het huis van Sobha Ram en details van vele van diens bekenden. Hij verbleef vaak in Vehedi en ging met tegenzin terug naar Rasulpur. Hij voelde zich echtgenoot en vader van het gezin van Sobha Ram en gedroeg zich daar dan ook naar. De periode dat hij zich identificeerde met de VP duurde 7 jaar. Een nogal uniek aspect van dit geval is dat de herinneringen aan de mogelijke reïncarnatie, en het bijbehorende gedrag, pas begonnen na de schijndood van Jasbir en dat de VP nog leefde toen Jasbir geboren werd.

Het geval Marta Lorenz —Maria Januaria de Oliveiro (Sinha) werd in 1890 geboren in Brazilië en raakte bevriend met Ida Lorenz. Nadat twee potentiele huwelijkskandidaten door haar vader waren afgekeurd, en haar verloofde zelfmoord had gepleegd, werd Sinha neerslachtig. Zij verwaarloosde zichzelf en stierf in 1927 aan TBC. Voor haar sterven beloofde zij aan Ida te worden wedergeboren als haar dochter. Tien maanden later beviel Ida van een dochter die zij Marta noemde. Op de leeftijd van 2.5 jaar vertelde Marta haar oudere zus, Lola, over haar vorige leven toen ze Lola vaak droeg en dat zij op de boerderij van Sinha's ouders woonde.
Marta's vader, F.V. Lorenz onderzocht het geval en schreef een verslag waarin hij verklaarde dat Marta niet op normale wijze de details over Sinha kon weten en dat anderen niet wisten van de gelofte die Marta aan Ida had gedaan. Omdat hij dit in het Duits had geschreven, zijn deze aantekeningen weggegooid. Marta wist de naam van Sinha en gaf juiste beschrijving van de vader van Sinha. Zij wist ook dat de vader een negerbediende had geslagen.
Marta herkende ook een vroegere huwelijkskandidaat van Sinha en noemde veel andere juiste details uit het leven van Sinha, inclusief een klok waarop haar naam op de achterkant stond. Marta identificeerde zich heel sterk met Sinha en dat verminderde niet toen zij al volwassen was. Zij zei eens: "Ik stierf ook en kijk, nu ben ik weer levend".

Dit geval is bijzonder, omdat de persoon in kwestie kennelijk zelf kon kiezen en bepalen hoe zij zou terugkomen in een volgend leven.

Het geval William George Junior —Dit is een van de gevallen vanuit de gemeenschap van Tlingit Indianen in Alaska die Stevenson heeft beschreven. Veel van deze indianen geloven in reïncarnatie en dat het soms mogelijk is te 'kiezen' als wiens kind zij terugkomen.
William George Senior, die een beroemd visser was, sprak de wens uit om als kind van zijn (favoriete) zoon en schoondochter terug te komen, Hij zou herkend kunnen worden aan dezelfde moedervlekken en hij gaf zijn horloge aan zijn schoondochter als herkenningsteken. Senior kwam in 1949 op zee om. Na circa 10 maanden werd Junior geboren met dezelfde moedervlekken als Senior. Junior leek in veel aspecten op zijn opa en deelde ook diens interesse en vaardigheid in vissen. Hij sprak over veel oudere familieleden alsof hij Senior was. Op 4- of 5-jarige leeftijd herkende hij het horloge als het zijne. Volgens zijn moeder was hij niet daarover gevraagd.
Omdat in dit geval er een directe familierelatie bestond tussen het kind en de VP (zijn opa), heeft Stevenson zich afgevraagd in hoeverre de ouders Junior de identiteit van Senior kunnen hebben opgedrongen. Dit zou mogelijk een verklaring kunnen zijn voor de gemeenschappelijke interesse in vissen, maar slechts ten dele voor het aanspreken van een oudtante als 'zus' en ook niet voor het herkennen van het horloge. Dat erfelijkheid de oorzaak zou kunnen zijn van overeenkomstige moedervlekken is uiterst onwaarschijnlijk omdat junior de enige nakomeling was met dergelijke moedervlekken.

Het geval James Leininger —Dit is een relatief recent geval in de Verenigde Staten wat niet afkomstig is van Professor Stevenson [19]. James werd geboren in 1998. Toen hij twee jaar oud was had hij regelmatig nachtmerries waarbij hij uitriep: "Airplane crash! Plane on Fire! Little man can't get out." James L. vertoonde grote interesse in oorlogsvliegtuigen en begon te vertellen over zijn 'vorig' leven als piloot (naam: James) die werd neergeschoten. Hij noemde ook de naam van het vliegdekschip (Natoma Bay), type vliegtuig (Corsair) en de namen van de bemanning van het door Japan neergeschoten vliegtuig. De vader van James Leininger geloofde aanvankelijk niet dat zijn zoon een wedergeboorte was van een neergestorte gevechtspiloot, en begon een onderzoek hoe James aan deze gedachte had kunnen komen. Na meer dan twee jaar onderzoek bleken de zaken die kleine James had verteld, inclusief details over het vliegtuig, overeen te komen met die van de WW-II piloot James Huston, hetgeen bevestigd werd door de enige overlevende die na lange naspeuringen werd gevonden. Het is ondenkbaar dat een kind van die leeftijd op normale wijze kennis had kunnen nemen van de genoemde feiten. Een opmerkelijke uitspraak van James L. was dat hij zijn (nieuwe) vader 'koos' in Hawaii bij de vijfde huwelijksdag. De sterkte van dit geval schuilt voornamelijk in:

- Grote hoeveelheid uitspraken
- 100% juist (indien verifieerbaar)

Veel van deze indianen geloven in reïncarnatie en dat het soms mogelijk is te 'kiezen' als wiens kind zij terugkomen…

>

- Informatie was niet te verkrijgen uit de omgeving
- Controle van de feiten door volhardende zoektocht van vader
- Redelijk recent (en niet in een ontvankelijke cultuur)

Fig. 4 James Leininger met zijn ouders
Een grote uitdaging is om een verklaring te vinden voor de moedervlekken of andere geboorteafwijkingen die overeenkomen met moedervlekken of ernstige verwondingen die de vorige persoonlijkheid had, zoals al genoemd bij het geval van Ravi Shankar. Een medewerker van Stevenson, Jim Tucker, heeft deze verschijnselen nader onderzocht. Van de verzamelde 210 gevallen zijn de moedervlekken bijna altijd afwijkend (vaak delen van de huid zonder beharing en afwijkende pigmentatie). In 43 van 49 gevallen dat er documentatie was, bevestigde dit de overeenkomst met de verwondingen (of moedervlekken) bij de VP. Ook heeft Tucker onderzoek gedaan naar opzettelijk aangebrachte herkenningstekens.

Verklaringen

Stevenson heeft veel aandacht besteed aan de mogelijkheid dat het hier om bedrog of toeval zou gaan [18]. Hierbij moet dan rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat als een ervaring wordt naverteld, het verhaal wordt aangepast aan de eventuele verlangens van de betrokken personen. Dit wordt meestal sterker naar mate er meer tijd verloopt, en daarom is het van belang dat zo snel mogelijk gemelde gevallen over mogelijke reïncarnatie worden onderzocht. Alhoewel dat niet voor alle gevallen die Stevenson heeft beschreven mogelijk was, gebeurde dat wel voor een aantal, zoals die in Libanon. Vanwege de uitgebreide 'fact checking' die door Stevenson en andere onderzoekers is uitgevoerd, en de onwaarschijnlijk uitgebreide feitenkennis aanwezig bij jonge kinderen, is bedrog of toeval vrijwel uitgesloten. Zeker vanwege de vaak sterke identificatie met de VP. Stevenson redeneert ook dat noch het kind, noch zijn ouders enig belang hebben bij een eventuele conclusie dat het hier echt om reïncarnatie zou gaan.
Een ander mogelijke 'reguliere' verklaring is cryptomnesie (verborgen geheugen) hetgeen inhoudt dat iemand wel een bepaald feit herinnert, maar niet meer weet dat hij dat eerder gelezen of gehoord had. Dit zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor een aantal gevallen van herinneringen aan een 'vorig leven' tijdens hypnose, maar dit geldt niet voor de kinderen die dergelijke herinneringen hebben. Het biedt ook geen verklaring voor de identificatie. Stevenson heeft ook nog naar de mogelijkheid gekeken dat genetisch geheugen een verklaring zou kunnen zijn. Uiteraard is dat alleen van toepassing op die gevallen waar de VP een voorouder is van het kind. Maar omdat aangeleerde eigenschappen en feitenkennis volgens de erfelijkheidsleer niet kunnen worden doorgegeven, valt dit als verklaring af. Stevenson concludeert dat de reguliere verklaringen niet afdoende zijn voor meer dan een enkel geval.
Als mogelijke 'abnormale' verklaring gaat Stevenson eerst in op de mogelijkheid van buitenzintuigelijke waarneming (Extra-sensory perception, of ESP bij levende personen) waarvan hij direct stelt dat dit dan in combinatie moet zijn met personificatie. Er is een aantal redenen waarom dit ook niet waarschijnlijk is. Ten eerste kan voor de gevallen waarbij de VP geen bekende is van het kind, moeilijk een reden gevonden worden waarom het kind zoveel feiten kent van juist die VP en niet van andere mensen. Stevenson heeft voor de meeste gevallen ook overwogen of er mogelijk iemand in de omgeving van de VP was die als tussenpersoon met het kind heeft kunnen fungeren, maar dat is voor veel gevallen zeer onwaarschijnlijk. Verder is de aard van de 'herinneringen' aan het vorige leven veel nauwkeuriger, en soms over triviale zaken, dan zich normaal voordoet bij ESP. Ook waren er bij de meeste kinderen geen aantoonbare paranormale ver-

mogens anders dan over de VP. Tenslotte is er geen aanwijsbare reden voor de combinatie met de personificatie. Dan blijven over de 'verklaringen' die ervan uit gaan dat er een vorm van persoonlijk voorbestaan is. Het kan dan gaan over bezetenheid of reïncarnatie. In spiritistische zin wordt bezetenheid gezien als het verschijnsel dat het lichaam van iemand door de duivel of een boze geest (demon) in bezit zou zijn genomen, maar het hoeft niet altijd om een kwaadaardige entiteit te gaan. Met een dergelijk begrip kan de wetenschap weinig doen, maar soortgelijke fenomenen zijn ook bekend vanuit de psychiatrie. De verschijnselen die bekend zijn van mediums gedurende seances zijn meestal niet spontaan en zijn ook niet bekend bij jonge kinderen. Vanwege de personificatie, zoals bij veel van de onderzochte gevallen is geconstateerd, is het onwaarschijnlijk dat bezetenheid een goede verklaring is. Een vraag is hoe we de gevallen waarbij de VP nog leefde toen de conceptie plaatsvond moeten beoordelen, omdat voor reïncarnatie het idee is dat het voor de geboorte gebeurt. Maar mogelijk zijn reïncarnatie en deze soort van bezetenheid bij kinderen twee aspecten van hetzelfde verschijnsel.

Stevenson heeft het niet over een mogelijke verklaring vanuit het concept van Jung over het collectief onbewuste, of de morfogenetische velden hypothese van Rupert Sheldrake, maar omdat in geen van beide concepten een aanleiding te vinden is voor de een-op-een relatie die optreedt bij vrijwel alle gevallen, is een dergelijke verklaring niet waarschijnlijk. Over blijft de hypothese van het persoonlijk voortbestaan na de dood met mogelijke reincarnatie. Stevenson was van mening dat er onvoldoende bewijs is om dit als de juiste verklaring aan te nemen, maar wel dat het de meest waarschijnlijke is.

Wat zijn de mogelijke vragen of bezwaren betreffende de reïncarnatie hypothese? En de mogelijke antwoorden?

1. Hoe bestaat een ziel tussen twee lichamen? Daarover is uit onderzoek weinig bekend; sommige kinderen hebben het weleens gehad over een idyllische omgeving die wel wat leek op die beschreven tijden bijna-dood ervaringen. Voor het spiritistische idee van een astraal of fijnstoffelijk lichaam is geen bewijs, maar evenmin een tegenbewijs.
2. Waarom hebben baby's niet de bekwaamheden van volwassenen? Het lijkt aannemelijk dat die bekwaamheden, die wellicht wel in potentie aanwezig zijn, eerst gerealiseerd kunnen worden als het lichaam (en de hersenen) voldoende ontwikkeld zijn.
3. Wie was de VP van de eerste mens? Deze vraag gaat ervan uit dat ieder mens die geboren wordt een reïncarnatie is van een persoon die eerder geleefd heeft, maar er is geen reden dat dit het geval zou zijn.
4. Hoe kan dan de bevolking groeien? Zie antwoord hierboven.
5. Waarom herinneren zo weinig mensen hun vorig leven? Zie antwoord boven. Verder kan het zijn dat de verhalen van kinderen over mogelijke reïncarnatie niet als zodanig (h) erkend worden door de ouders. Je zou je ook kunnen afvragen of bepaalde interesses of fobieën, zonder aanwijsbare oorzaak, niet in reïncarnatie in verband kunnen staan.
6. Bestaan er tegenvoorbeelden? Een mogelijk geval dat Tucker onderzocht heeft was dat van een Schotse jongen, Cameron Macauley, die herinneringen leek te hebben aan een zoon van een familie Robertson die had geleefd bij het strand van een Schots eiland [19,20]. Na enkele naspeuringen werd het huis gevonden waar de familie Robertson niet meer woonde. Sommige details over het huis en over de hond, die Cameron had genoemd, bleken te kloppen. De voornaam van vader Robertson was echter anders, maar het belangrijkste was dat zij nooit een kind hadden verloren! Hier kan dus geen sprake zijn van reïncarnatie; een vorm van helderziendheid is waarschijnlijker, dus dit is waarschijnlijk geen tegenvoorbeeld.

>

7. De filosoof Paul Edwards deed de volgende uitspraak: “reincarnation invokes assumptions and is inconsistent with modern science”. Als we tot de conclusie zouden komen dat de feiten bewijzen dat reïncarnatie bestaat, dan moeten we serieus overwegen over die moderne wetenschap dan niet aangepast moet worden met de mogelijkheid dat de geest niet exclusief wordt voortgebracht door het lichaam (hersenen), hetgeen toch al door meerdere bewustzijnsonderzoekers wordt voorgesteld. Wellicht is het tijd voor een paradigma verandering.

Ik kom hier nogmaals terug op de vraag of het mogelijk is om reïncarnatie te verklaren vanuit de parapsychologie zonder gebruik te maken van de overlevingshypothese. Hierover is veel discussie geweest tussen mensen die paranormale fenomenen bestuderen, en betreffen het gebruik van een verklaring met zo min mogelijke aannames (Ockham’s razor, zie [21]). Hierbij moet dan wel worden bedacht dat de ‘beste’ hypothese wel een volledige verklaring geeft van alle fenomenen. Ik ben het met Stevenson eens dat met wat we nu denken te weten over ESP, dit niet een afdoende verklaring lijkt te zijn voor vele gevallen van mogelijke reïncarnatie.

Conclusies

Voor zowel de bijna-dood ervaringen als de mogelijke gevallen van reïncarnatie mag worden gesteld dat:

1. Toeval, bedrog of conventionele verklaringen kunnen voor een groot aantal (maar niet alle!) gevallen worden uitgesloten.
2. Er moet dus sprake zijn van paranormale verschijnselen (ESP, psychokinese, en/of overleven van de geest).
3. Paranormale verschijnselen rondom levende mensen lijkt niet een afdoende verklaring voor alle gevallen.
4. De overlevingshypothese biedt een redelijk goede verklaring, *maar is (nog) niet bewezen*.
5. Onduidelijk is hoe de genoemde moedervlekken verklaard kunnen worden.

Hier wil ik terugkomen op de keuze voor beide onderwerpen. Voor reïncarnatie is een noodzakelijke aanname dat de persoonlijkheid en herinneringen met de lichamelijke dood niet verdwijnen. Dit wordt ondersteund door de bijzondere bijna-dood ervaringen indien we het voldoende bewezen achten dat deze ervaringen niet op reguliere manier verklaard kunnen worden. Een ontbrekende schakel is wat er gebeurt in de periode tussen opvolgende incarnaties. Hierover is niet veel onderzoek uitgevoerd maar enkele gevallen van kinderen die het over een pre-existentie hebben, zijn vermeld in een boek van Rivas en Dirven [22]. Alhoewel deze gevallen niet bijzonder overtuigend zijn, lijkt er geen tegenspraak te zijn met de meeste BDE’s. In dit boek zijn ook een aantal zeer opmerkelijke gevallen beschreven van geestverschijningen tijdens sterfbedvisioenen die door meerdere aanwezigen zijn waargenomen.

Indien we er nu vanuit gaan dat de overlevingshypothese juist is, dan moeten we concluderen dat het bewustzijn niet exclusief door hersenprocessen worden voortgebracht en dat het heersende paradigma van het materialisme niet juist is. Dit is vaker in het Tijdschrift voor Parapsychologie gesteld [23] en is wellicht een onderwerp voor de toekomst. Verder zouden we ons kunnen richten op filosofische vragen over een mogelijk doel waarom mensen worden wedergeboren, of, en hoe, een keuze voor de nieuwe biologische ouders gemaakt wordt, en of je moet spreken over een nieuwe persoonlijkheid met herinneringen aan een vroeger leven, of over de vorige persoonlijkheid in een nieuw jasje. Maar dit blijft speculatief zolang er geen consensus is over het voortbestaan, en er geen duidelijk idee bestaat hoe we dit soort vragen verder kunnen onderzoeken. ■

Referenties

1 Sir Arthur Conan Doyle, *The History of Spiritualism*, Volume I, Chapter 4, *www.spiritualist.tv/spiritualism/history /vol1chapter4.html*

2 Victor Zammit, *The afterlife, A Lawyer Presents the Evidence for the Afterlife*, White Crow Books, Guildford, United Kingdom, 2013.

3 Albert Heim, Paper given at the Swiss Alpine Club 1892, "Remarks on Fatal Falls" ,translated by R Noyes and R Kletti, see: *www.allaboutheaven.org/observations/19063/221/heim-professor-albert-von-st-gallen-and-his-near-death-experience-021104*

4 Raymond Moody, *Life after Life*, Bantam Books, 1976.

5 Van Lommel, P., van Wees, R., Meyers V., & Elfferich I. (2001), 'Near-death experience in survivors of cardiac arrest: a prospective study in the Netherlands'. *The Lancet*, 358, 2039-2045.

6 Van Lommel, P. (2008), *Eindeloos bewustzijn*, Ten Have: GA Kampen.

7 Titas Rivas, Anny Dirven en Rudolf Smit, *Wat een stervend brein niet kan – aanwijzingen voor parapsychologische verschijnselen rond bijna-doodervaringen*, Elikser B.V. Uitgeverij (2013).

8 Titas Rivas en Anny Dirven, "Parapsychologische aanwijzingen voor daadwerkelijke uittredingen", *TVP* nr. 2 (2012).

9 Ines De Ruysscher, 'Bijna-doodervaringen: begrijpelijk onbegrijpelijk', Bachelorproef, Sint-Lieven Hogeschool, Sint-Niklaas, *www.bijnadoodervaring.be/pdf/eindwerk.pdf*

10 Sabom, Michael. (1998). *Light and Death*. Zondervan. ISBN 0-310-21992-2

11 Rivas, T. (2006). Pam Reynolds: Psi en een vlak EEG. *Tijdschrift voor Parapsychologie*, 73, 1, 10-13.

12 Smit, R.H. (2003). "De unieke BDE van Pamela Reynolds", (Uit de BBC-documentaire The Day I Died"). *Terugkeer*, 14 (2).

13 *neardth.com/failed-hearing-test.php*, en: *www.near-death.com/science/evidence/people-have-ndes-while-brain-dead.html*

14 Mario Beauregard en Denyse O'Leary. *Het spirituele brein: bewijzen voor het bestaan van de ziel* (vertaling van *The Spiritual Brain: A Neuroscientist's Case for the Existence of the Soul*). Kampen: Ten Have, 2008. ISBN 978-90-790-0105-7.

15 Mobbs, D. and Watt, C. (2011) 'There is nothing paranormal about near-death experiences', *Trends Cogn. Sci.* 15, 447–449, aangehaald in: *www.huffingtonpost.co.uk/dr-raj-persaud/near-death-experiences_b_3766845.html*

16 Bruce Greyson, Janice Miner Holden and Pim van Lommel, '"There is nothing paranormal about near-death experiences" revisited': comment on Mobbs and Watt. *TICS*-1108;

17 Bruce Greyson (2010), 'Seeing Dead People Not Known to Have Died: "Peak in Darien" Experiences', *Anthropol. Hum.* 35, 159–171

18 Ian Stevenson, *Twenty Cases Suggestive of Reincarnation*, University Press of Virginia, 1980 (second edition), Nederlandse vertaling: *Reïncarnatie: 20 gevallen van vermoedelijke wedergeboorte*, Amsterdam: Teleboek, 1981

19 M. Hegener, *Leven op herhaling: bewijzen voor reincarnatie*, Ten Have (2012).

20 UK Channel 5 documentary "The Boy Who Lived Before" (2006) follows Jim Tucker's investigation of the case of Cameron Macaulay

21 P.C. van der Sijde, 'Reincarnatie en Parapsychologie', en reacties van P.G.J. Ganzevles, H. van Dongen en T. Rivas in: *Spiegel de Parapsychologie*, 1992-1

22 Titas Rivas en Anny Dirven, *Van en naar het licht*, Elikser (2010).

23 T. Rivas, 'Materialisme & Parapsychologie', *Tijdschrift voor Parapsychologie*, 2017/1.

Verdere literatuur

- Atwater, P. (1989). *Terugkeer naar het leven: de gevolgen voor het leven van de bijna-doodervaring*. Naarden: Strengholt.
- Beauregard, M., (2008), *Het spirituele brein*, Ten Have-Pelckmans.
- Heijden, J. van der. (2008). *Onvergankelijk! De bijna-doodervaring venster op het licht van non-lokaal bewustzijn*, Rijswijk: Elmar.
- Moody, R., (1993, 1994), *Over de grens van leven en dood*, en: *De tunnel en het licht*, A.W. Bruna Uitgevers B.V., Utrecht.
- Morse, M., (1990), *Nader tot het licht*, Uitgeverij Elmar b.v., Rijswijk.
- Opdebeeck, A. (2002). *Bijna dood: leven met bijna-doodervaringen*. Tielt: Lannoo.
- Parnia, S. (2006). *Wat er gebeurt als we sterven*. Utrecht: Servire.
- Woerlee, G. M. (2005). 'An Anaesthesiologist Examines the Pam Reynolds Story. Part. 1. Background Considerations'. *Skeptic* (British version), 18.1 (in press).
- Woerlee, G. M. (2005). 'An Anaesthesiologist Examines the Pam Reynolds Story. Part 2. An Explanation'. *Skeptic* (British version), 18.2 (in press).
- Woerlee G. M. (2011). 'Could Pam Reynolds Hear? A New Investigation into the Possibility of Hearing During this Famous Near-Death Experience'. *Journal of Near-Death Studies*. 30: 3–25.

De Heymansgroep

Parapsychologisch onderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen

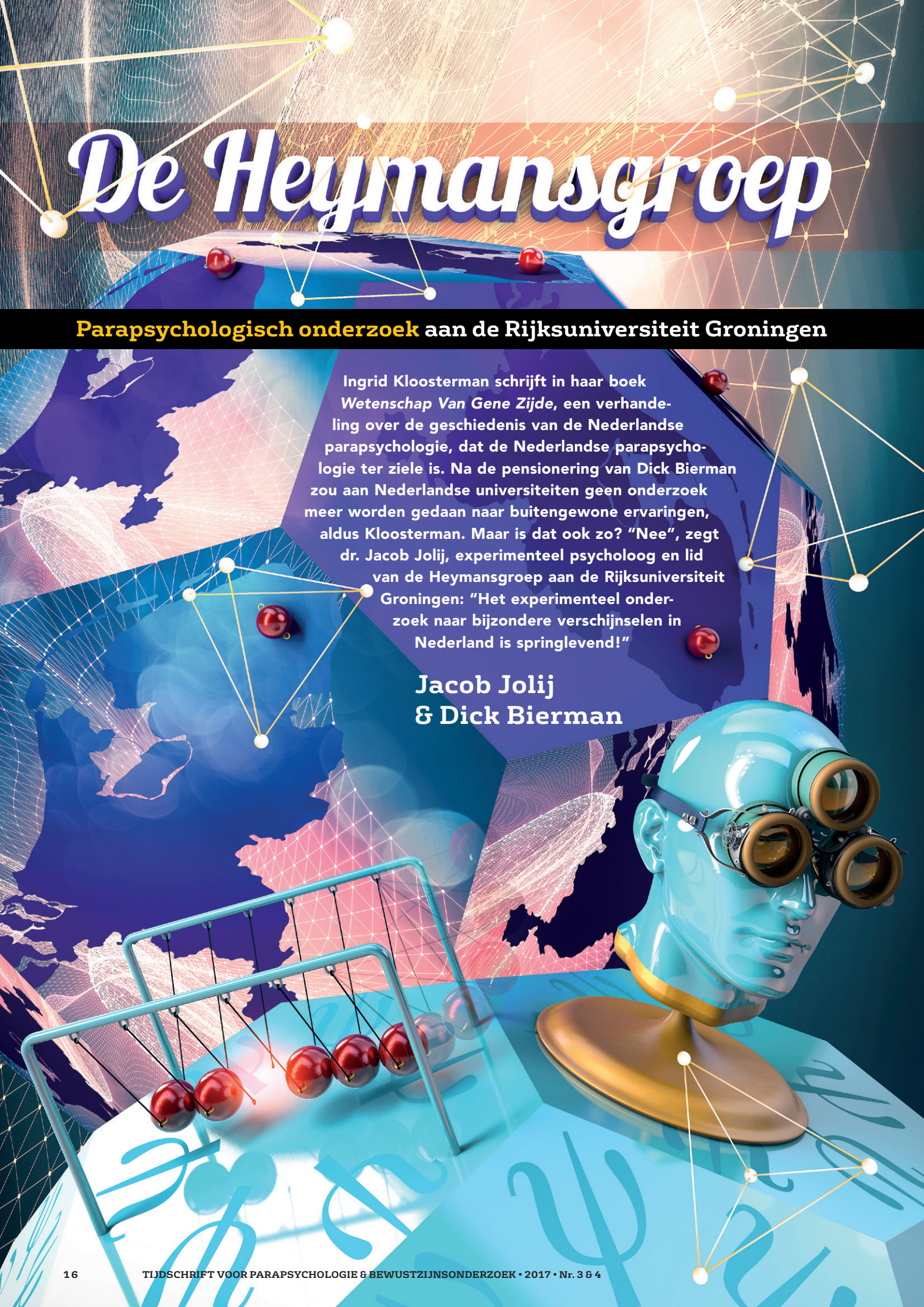

Ingrid Kloosterman schrijft in haar boek *Wetenschap Van Gene Zijde*, een verhandeling over de geschiedenis van de Nederlandse parapsychologie, dat de Nederlandse parapsychologie ter ziele is. Na de pensionering van Dick Bierman zou aan Nederlandse universiteiten geen onderzoek meer worden gedaan naar buitengewone ervaringen, aldus Kloosterman. Maar is dat ook zo? "Nee", zegt dr. Jacob Jolij, experimenteel psycholoog en lid van de Heymansgroep aan de Rijksuniversiteit Groningen: "Het experimenteel onderzoek naar bijzondere verschijnselen in Nederland is springlevend!"

Jacob Jolij & Dick Bierman

Wie op internet wat informatie opzoekt over de afdeling Psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen komt er al snel achter dat Gerard Heymans een belangrijke figuur geweest moet zijn voor de Groningse psychologen. Zowel het psychologisch onderzoeksinstituut áls het gebouw waarin de psychologen huizen zijn genoemd naar Heymans. Gerard Heymans (1857-1930) was te Groningen hoogleraar Filosofie en Psychologie en wordt gezien als de eerste experimenteel psycholoog in Nederland. Heden ten dage zouden we Heymans echter gerust experimenteel parapsycholoog kunnen noemen. Hij deed actief experimenteel onderzoek naar verschijnselen als telepathie en helderziendheid. Heymans was dan ook tevens de eerste voorzitter van de Nederlandse SPR.
Met zo'n voorgeschiedenis is het dan misschien ook niet verwonderlijk dat een eeuw na Heymans de Groningse parapsychologie weer nieuw leven is ingeblazen. Sinds 2015 werken Dick Bierman en Jacob Jolij samen in de Heymansgroep voor Anomale Cognitie, een samenwerkingsverband aan de Rijksuniversiteit Groningen waarbinnen het experimenteel onderzoek naar buitengewone ervaringen wordt verricht.

Dick Bierman (1942) is experimenteel fysicus en emiritus bijzonder hoogleraar parapsychologie. Hij is internationaal vermaard binnen het veld om zijn experimentele studies naar onder andere presentiment. Voor de leden van de SPR behoeft hij geen verdere introductie – als voorzitter van de SPR kennen de leden hem van de Dagen voor de Parapsychologie en vanuit zijn rol als hoofdredacteur van het *Tijdschrift voor Parapsychologie en Bewustzijnsonderzoek*.

Jacob Jolij (1979) is een nieuw gezicht binnen de Nederlandse parapsychologie. Hij is universitair docent Experimentele Psychologie, en directeur van de afdeling Onderzoeksinnovatie, Data, en Beleid van de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn interesse in bijzondere verschijnselen gaat reeds lang terug. Jacob's onderzoek is het best te beschrijven als 'empirische metafysica van de geest' – hij onderzoekt hoe ons bewustzijn samenhangt met de werkelijkheid om ons heen, maar maakt hierbij gebruik van experimentele methoden uit de psychologie en neurowetenschap.

Toekomstvoorspellingen

Dick en Jacob kennen elkaar vanuit Jacob's studietijd in Amsterdam en hebben daar reeds samengewerkt. Toen Jacob na zijn promotie en enige omzwervingen door Europa terugkeerde op een vaste academische positie in Nederland werd het contact al snel weer hersteld toen er wat opmerkelijke resultaten opdoken in Jacob's onderzoek. In één van zijn experimenten leek Jacob de toekomst te kunnen voorspellen. Op grond van het analyseren van de hersenactiviteit van proefpersonen vóór een bepaalde prikkel werd aangeboden, kon Jacob voorspellen welke prikkel getoond zou gaan worden!

Deze opmerkelijke bevinding vormde de basis voor een verdere samenwerking tussen Dick en Jacob. In 2013 werd deze samenwerking in een wat 'formeler' jasje gegoten en kreeg Dick een aanstelling als onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Groningen en werd de Heymansgroep opgericht. Binnen dit samenwerkingsverband hebben Dick en Jacob zich tot doel gesteld tot een repliceerbaar parapsychologisch paradigma te komen. Zij worden hierin bijgestaan door een raad van advies, bestaande uit prof. Victor Lamme, prof. Eric-Jan Wagenmakers en dr. Daniël Lakens.
Het onderzoek richt zich op vier terreinen: >

Hiermee is de Heymansgroep in toenemende mate het gezicht van de Nederlandse academische parapsychologie aan het worden…

- Het meten van presentiment op grond van hersensignalen
- Het onderzoek naar correlaties tussen mentale processen en het gedrag van toevalsgeneratoren, zogenaamde 'mind-matter interactions'
- Associative remote viewing, een door Bierman ontwikkeld paradigma om formele experimenten met helderziendheid en voorschouw te toetsen – door middel van een online casino!
- Het ontwikkelen van procedures en technieken om onderzoeksfraude uit te sluiten

Op alle drie de terreinen hebben Jacob en Dick de afgelopen jaren verschillende experimenten verricht met zeer interessante resultaten. Zo bleek het door Jacob gevonden presentiment-effect te repliceren. Inmiddels is het effect aangetoond in vier studies, waarvan de laatste een zuiver confirmatief experiment betrof.

Ook op het gebied van 'mind-matter interactions' zijn interessante effecten gevonden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat het gedrag van quantummechanische toevalsgeneratoren (maar niet van pseudo-random toevalsgeneratoren) beïnvloed kan worden door proefpersonen. Verder lijkt er wat bijzonders aan de hand te zijn met de kansverdeling van correlaties in parapsychologische experimenten: die lijkt zó uit te vallen dat er meer correlaties zijn tussen het gedrag van een proefpesoon en allerlei toevalsvariabelen dan we op grond van kans zouden verwachten. Dit wijst op een mogelijke 'verbondenheid' tussen bewustzijn en fysieke werkelijkheid.

Tenslotte heeft Dick Bierman een systeem ontwikkeld om enige vorm van bewuste of onbewuste onderzoeksfraude in experimenten uit te sluiten. Dit systeem zal binnenkort verder worden uitgerold voor gebruik voor meerdere soorten experimenten, vooral ook in de 'mainstream' psychologie.

Jacob en Dick hebben de resultaten van hun werk de afgelopen jaren gepresenteerd op diverse nationale en internationale congressen, bijvoorbeeld op de jaarlijke congressen van de Parapsychological Association, maar ook op 'mainstream' bijeenkomsten zoals het Wintercongres van de Nederlandse Vereniging voor Psychonomie, en hebben gepubliceerd in wetenschappelijke tijdschriften. Daarnaast hebben zij een onderzoeksbeurs van de Bial Foundation ontvangen om onderzoek te doen naar de effecten van hersenstimulatie op psychokinese. Hiermee is de Heymansgroep in toenemende mate het gezicht van de Nederlandse academische parapsychologie aan het worden.

Dick en Jacob hopen dit werk in toekomst voort te kunnen zetten en uit te kunnen breiden. Er ligt in elk geval een solide basis. Het werk van de Heymansgroep kunt u volgen op: *www.heymansgroup.nl*
Jacob houdt een eigen website bij op: *www.jolij.com*, waar hij onder meer blogt over zijn onderzoek. ■

Een experimentje op de Dag van de Parapsychologie

Dick Bierman

Op de Dag van de Parapsychologie was er een mogelijkheid voor de aanwezigen om zichzelf te testen op precognitie of psychokinese (of beide). De deelnemer werd gevraagd een toevalsproces te beïnvloeden (PK) maar mocht zelf bedenken in welke richting (precognitie?).
Dat toevalsproces werd gegenereerd door een apparaatje, een soort elektronische muntenwerper. Dat apparaatje stond in Groningen en via Internet kregen de deelnemers te zien of het apparaatje in de richting ('kop' of 'munt') ging die ze hadden voorspeld. Dat werd grafisch weergegeven terwijl het ook hoorbaar was. Bij 'kop' (eigenlijk een bit=1 uitkomst) ging er op het display een vallend stipje naar links en bij 'munt' (bit=0) naar rechts. Aan het eind van het experiment dat ongeveer 2 minuten duurde kreeg je een advies in de trant van 'neem vandaag maar geen belangrijke beslissingen' o.i.d.
Achttien aanwezigen namen deel. De helft koos ervoor om het apparaatje naar 'links' te beïnvloeden en de andere helft naar rechts.
Het geheel was opgezet als een speelse competitie. Maar voor het bekend maken van de winnaar hier eerst de totale resultaten.
In het totaal ging het stipje 104 maal vaker in de gewenste dan in de ongewenste richting. Dat is dus een positief resultaat maar de statistische betrouwbaarheid is niet voldoende om sterke conclusies te trekken. Voor de stat-freak , de p-waarde was 0.40, niet bijzonder dus. Of het target naar links of rechts was deed er niets toe. Maar er was wel een winnaar (en dat kan niet anders, er is altijd iemand die het het best doet) en die scoorde wel een statistisch significante score maar dat zegt natuurlijk ook niet veel want je moet eigenlijk corrigeren dat het experiment 18 maal gedaan was.
En toch gebeurde er iets interessants. De winnares had namelijk voordat ze het experiment deed al aan anderen gezegd dat ze ging winnen (getuige: Prof (Em) Hans Gerding). En voor zover ik kan nagaan had niemand van de andere deelnemers dat van zichzelf gezegd. Toch nog een beetje precognitie? De tijd zal het leren want de betreffende bezoekster is meteen uitgenodigd om als proefpersoon aan een groot experiment mee te doen! ■

Waarom wonderen spiritueel gezag vergroten

Bezien door de bril van Arthur Schopenhauer: parapsycholoog en hippie avant la lettre

Als filosofiestudent heb ik mij erover verbaasd hoe het toch komt dat iemands spirituele boodschap op veel mensen meer indruk maakt wanneer die persoon daarnaast ook wonderen verricht. Waarom wint zo'n boodschap aan zeggingskracht als de verkondiger bijvoorbeeld ook nog water in wijn kan veranderen?

Hans Gerding

Ik legde mijn vraag voor aan prof. dr. Wilhelm Tenhaeff die mij inwijdde in het vak van de parapsychologie. Hij zei 'je moet Schopenhauer lezen'. Dat heb ik gedaan en inderdaad, daar vond ik een antwoord op mijn vraag.
Daarom is dit artikel een kennismaking met de filosofie van Arthur Schopenhauer (1788-1860), toegespitst op dat antwoord. Tevens zal blijken dat Schopenhauer gezien kan worden als een parapsycholoog en hippie avant la lettre.
Schopenhauer staat bekend als pessimist. Wie echter dat pessimisme ziet als een vorm van realiteitszin en openstaat voor de hippie-kant van Schopenhauer, ziet geen pessimisme.
De hippie-kreet uit de jaren zestig 'turn on, tune in, drop out' is beslist van toepassing op Schopenhauer die toen al honderd jaar dood was.
Schopenhauer was een filosoof die buiten de universitaire gemeenschap heeft gewerkt. Een baan om in zijn levensonderhoud te voorzien had hij niet nodig. Toen hij zeventien was overleed zijn vader, die hem genoeg geld naliet voor de rest van zijn leven. In zijn vrije onafhankelijke bestaan hoefde hij niemand naar de mond te praten en dat was ook wel het laatste dat hij zou doen. Schampere opmerkingen aan het adres van de gevestigde filosofische orde zijn niet van de lucht: niet meedoen aan 'het systeem' (drop out).
Een ander hippie-kenmerk is dat Schopenhauer, als een van de eersten in het westen en zoals honderd jaar later de hippies, de oosterse filosofie bewonderde. Dat was in Schopenhauers tijd niet gewoon. Men kende de oosterse filosofie wel, maar zag die als een nog primitieve poging van Aziaten en Chinezen om uiteindelijk daar te belanden waar 'wij' als verder gevorderde westerse filosofen al waren aangekomen. Schopenhauer echter omarmde het oosterse denken en zag parallellen met zijn eigen filosofie.
En tenslotte is de hippie Schopenhauer op een niet vrijblijvende wijze zeer belangstellend naar wat tegenwoordig 'altered states of consciousness', 'paranormale ervaringen' of 'exceptional experiences' wordt genoemd. De veelheid van wonderlijke ervaringen die men in de negentiende eeuw onderbracht bij magie, mystiek, dierlijk magnetisme, somnambulisme en helderziendheid, zag hij als praktische metafysica die, in zijn ogen, een empirische bevestiging was van de wilsmetafysica zoals hij die verwoord had in zijn hoofdwerk *De wereld als wil en voorstelling*. Met andere woorden: wat we tegenwoordig parapsychologie noemen, was voor Schopenhauer een kern-argument in het hart van zijn filosofie. Daar komen we nog op terug. Eerst een korte inleiding op de grondgedachte van de filosofie van Schopenhauer. En de weg daarheen kan niet zonder met enkele woorden stil te staan bij Immanuel Kant (1724-1804). Schopenhauer heeft hem geïntegreerd in zijn filosofie.

Immanuel Kant is een van Schopenhauers helden

Wat wij 'wereld' noemen, zegt Kant, is wat aan ons verschijnt. En dat verschijnen gebeurt op een heel specifieke manier. Een aan ons verschijnende wereld komt niet van buiten op ons af in de vorm zoals die zich presenteert. Hoe >

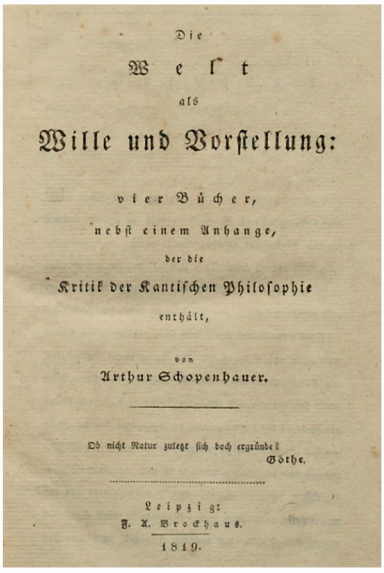
Die
Welt
als
Wille und Vorſtellung:
vier Bücher,
nebſt einem Anhange,
der die
Kritik der Kantiſchen Philoſophie
enthält,
von
Arthur Schopenhauer.
Ob nicht Natur zuletzt ſich doch ergründe?
Göthe.
Leipzig:
F. A. Brockhaus.
1819.

—1819, Arthur Schopenhauer: *Die Welt als Wille und Vorstellung*, origineel voorblad.

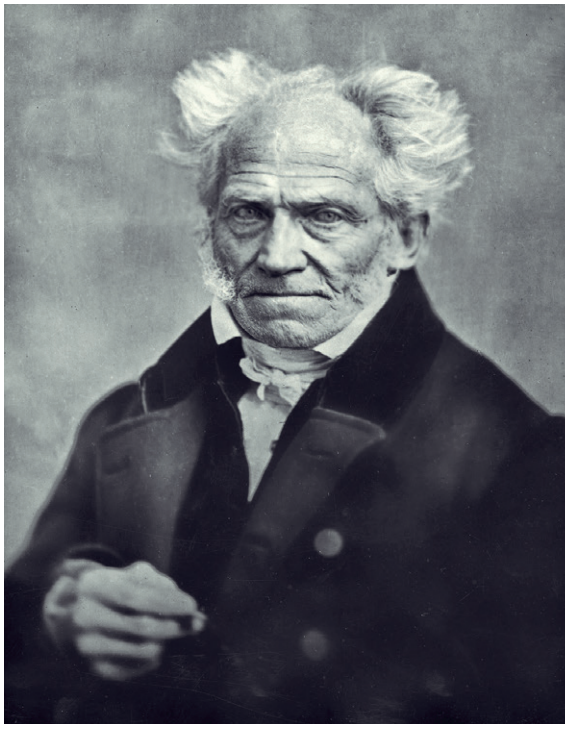

—Arthur Schopenhauer is de eerste grote filosoof waarvan een portretfoto is gemaakt. Foto door: Jean Schäfer, Frankfurt, 1854.

de wereld aan ons verschijnt, wordt bepaald door een reeds in ons aanwezig ordeningsmodel, een soort raamwerk of matrix. Die matrix is apriori, d.w.z. voorafgaand aan de ervaring. Die apriori-matrix bevat tijd, ruimte en causaliteit. Deze drie zijn daarom geen eigenschappen van wat wij 'wereld' noemen, maar brengen tot stand wat door ons als 'wereld' ervaren wordt. Tot zover gaan Kant en Schopenhauer gelijk op. Kant echter meende dat er een onkenbaar 'Ding an sich' is buiten ons, 'iets' dat onze zintuigen 'aanraakt' en deze voedt met data. Die data worden vervolgens als het ware 'ingevangen' door die apriori-matrix van tijd, ruimte en causaliteit. Het resultaat van dat samenkomen van zintuiglijke data, aangeraakt door het 'Ding an sich' buiten ons, en de apriori-matrix in ons, is de wereld die wij ervaren. Kant spreekt van een aan ons verschijnende wereld, en Schopenhauer noemt dit de wereld die wij ons voor*stellen* (zoals in de titel van zijn hoofdwerk *De wereld als wil en voorstelling*). Maar, zei Kant, wat dat 'Ding an sich' eigenlijk is, op zichzelf, zonder een waarnemende mens, kunnen wij niet weten en zullen wij nooit weten.

Dit is, kort gezegd, de centrale gedachte van Kant's filosofie. Het is een boodschap die doorklinkt tot in de moderne natuurkunde van vandaag, waar onderzoekers zeggen dat wij niets weten van de natuur op zichzelf. Wij weten alleen wat de natuur 'doet' met onze meetinstrumenten, wat iets heel anders is dan iets weten van de 'natuur op zichzelf'.

Ding an sich is kenbaar als Wil

Nu was Kant wel Schopenhauers held, maar Schopenhauer zag die kwestie van het 'Ding an sich' toch anders. Want, zei hij, het 'Ding an sich' dat Kant onkenbaar noemt, kennen wij wel degelijk. Het is alsof Kant, zegt Schopenhauer, de lengte van een toren wil bepalen door de schaduw van die toren te meten. Waarom meet je niet de toren zelf? Het 'Ding an sich' is wel degelijk kenbaar, het is de Wil in ons. In diepste wezen zijn wij geobjectiveerde Wil. Dat is voor Schopenhauer de Wil zoals bedoeld in de titel van zijn hoofdwerk *De wereld als wil en voorstelling*. In onszelf ontwaren wij die Wil, ervaren wij onszelf als uitkomst van iets Willends. Dat kennen van die Wil ervaren wij door innerlijk te 'keren'. Dat is het 'turn on, tune in, drop out' van deze hippie avant la lettre.

Hier komt nu een even belangrijk als interessant punt in Schopenhauers filosofie naar voren, want hij beweert vervolgens dat, naar analogie van onszelf, alles in de wereld, de organische en de anorganische werkelijkheid, geobjectiveerde Wil is. Die Wil is te vergelijken met het oosterse 'Brahman' dat zich uitstort in de materie en zo een wereld schept.

Schopenhauer doet een beroep op een wonderlijk vermogen tot toetsen dat hij zijn lezers toedicht. Nader beschouwd is het heel wat waar hij zijn lezers toe in staat acht. Wij zouden zomaar, diep invoelend, kunnen begrijpen

dat ‘heel-de-wereld’, naar analogie van onszelf, in essentie geobjectiveerde Wil is. Wat Schopenhauer schrijft is niet als argument bedoeld. Het is niet een ondubbelzinnige analytische, discursieve of louter cerebrale denkbeweging die men moet volgen naar een conclusie. Het is een aanmoediging om lezers die daar ontvankelijk voor zijn, in contact te brengen met hun eigen innerlijk en van daaruit, gevoel en intuïtie inschakelend, de door Schopenhauer aangeduide keer-beweging, het zich innerlijk toewenden naar de Wil, in zichzelf te voltrekken. Dat ‘de wereld’, inclusief ons eigen lichaam, geobjectiveerde Wil is, is een gevoeld en ervaren inzicht.

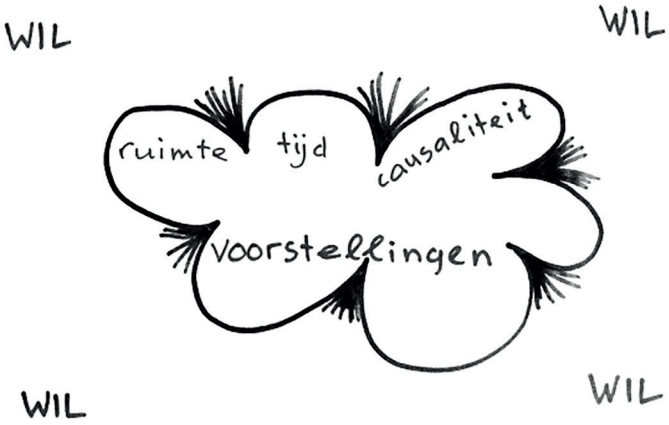

Figuur 1
—De wil dringt zich in de punten, wordt ‘dingen in de wereld’, die elkaar ontmoeten binnen in de wereld van de voorstellingen, waar ruimte, tijd en causaliteit heersen.

Keren naar vrijheid

Voor degenen die daar niet zo gemakkelijk bij kunnen, heeft Schopenhauer een tip. Van het lezen van biografieën van heiligen kan men leren hoe heilige mensen in de praktijk van het dagelijks leven gekomen zijn tot de beleving van de Wil, een beleving van verheven vrede, een volslagen luwte van het gemoed, bevrijd van de waan van de dag. Nog beter zou het zijn, zegt Schopenhauer, als we zulke heilige mensen in levende lijve konden ontmoeten. De meeste mensen echter is dat geluk niet beschoren en zij moeten het doen met biografieën.
Dit is een hoogtepunt in zijn werk. Het gaat om de vraag hoe de mens zich kan bevrijden van de dwingende strak gedetermineerde wereld van voorstellingen die door de fysica beschreven wordt aan de hand van onze eigen apriori’s (ruimte, tijd, causaliteit), de wereld van de wetenschap. Die bevrijding voltrekt zich dus door uit de wereld van de voorstellingen weg te draaien. Men moet ‘keren’. Met de rug naar de voorstellingen, ontwaart men de zee van de Wil. Die Wil is principieel geen ding onder de dingen, maar zoiets als ‘mogelijkheid tot’. Buiten de voorstellingen is er Wil, is er mogelijkheid-tot, is er ongemanifesteerde creatieve potentie. Behalve dat wij dit (voelbaar, ervaarbaar) in essentie zelf zijn, is diezelfde Wil eveneens de essentie van al het geschapene.

Plato en Schopenhauers esthetica

Voordat de Wil, onderweg zijnde en manifestatie zoekend, de wereld van de voorstellingen bereikt en daar een mens, dier of wat dan ook wordt, passeert die Wil een soort dampkring van Platoonse ideeën. Dat zijn immateriële vormgevende beginselen of informatievelden van specifieke (onderdelen van) organismen >

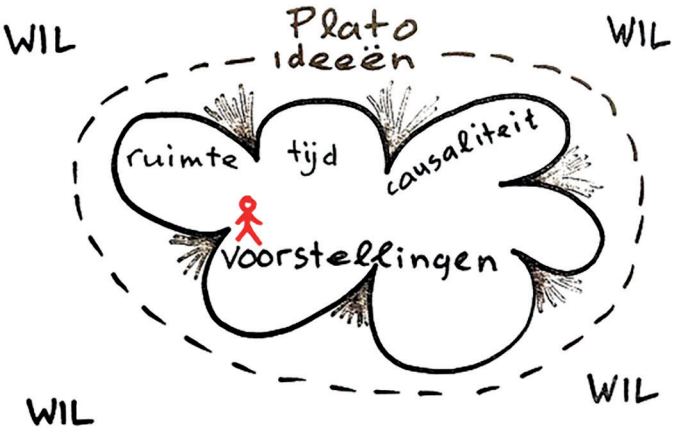

Figuur 2
—Deze naar binnen wijzende punt is een mens, die zijn of haar vorm gekregen heeft door de mens-idee te passeren.

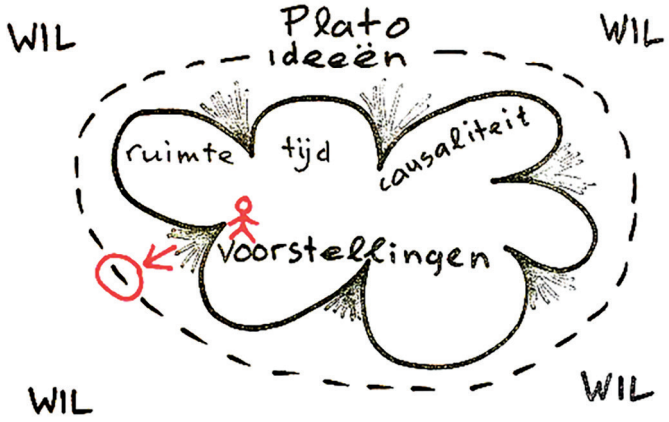

Figuur 3
—Een gekeerde kunstenaar schouwt een idee.

en van alle andere zaken die in de wereld van de voorstellingen bestaan.
Nu kan een mens in zichzelf keren, en oog in oog komen te staan met de dimensie van de Wil, met wat hij of zij in essentie is. Wat die mens dan kan ontwaren is al snel de genoemde 'dampkring van ideeën'. Dit is geen zien zoals in de wereld van de voorstellingen, maar 'schouwen'. Dit schouwen van ideeën is wat kunstenaars doen die het geschouwde vervolgens tot uitdrukking brengen in kunstwerken. Kunstenaars verbeelden de geschouwde

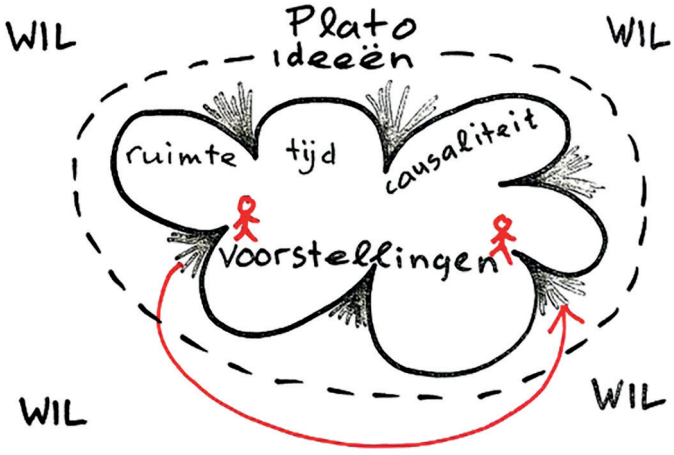

Figuur 4
—Crisis-telepathie.

ideeënwereld. En kunst is, zegt Schopenhauer, zo bezien dus cognitief. Kunst is niet zomaar mooi of aangenaam om naar te kijken of te luisteren. Kunst is kennis van de werkelijkheid (van ideeën), en is zelfs kennis van een hogere orde dan wetenschappelijke kennis (die via de fysica alleen geldig is in de wereld van de voorstellingen). Die gekeerde bewustzijnspositie, het schouwen van ideeën in het Wils-domein, is het 'betere bewustzijn' (een term die Schopenhauer hiervoor gebruikt). Dit 'betere bewustzijn' is goed te rijmen met Schopenhauer als hippie avant la lettre, en 'verbeelding aan de macht'.
Dat betere bewustzijn is volgens Schopenhauer een bewustzijnspositie van waaruit de mens in staat is de wereld van het lijden te transcenderen. Het is een getransformeerd bewustzijn. De esthetische ervaring verheft de mens. De kunstenaar is een genie.

Schopenhauer en het paranormale

Een gekeerde mens schouwt niet allen de ideeën, maar kan ook vanuit die gekeerde positie op een ander punt de wereld van de voorstellingen weer binnengaan. Dat andere punt, kan de psyche van een medemens zijn. Zo kan iemand de ervaringswereld van een andere mens meebeleven of op de hoogte raken van informatie over wat een andere mens overkomen is, ook al is die andere mens in ruimte en/of tijd ver weg. Dat is wat veel gerapporteerd wordt en tegenwoordig crisis-telepathie genoemd wordt.
Deze verbinding met een medemens gaat, zoals Schopenhauer het zegt 'achter de coulissen van het wereldtoneel om', of komt tot stand via een 'ondergrondse' verbinding.
In zijn *Transcendente speculatie over de ogenschijnlijke opzettelijkheid in het lot van het individu*[1] geeft Schopenhauer een voorbeeld van zo'n ervaring door een bericht aan te halen uit *The Times* van 2 december 1852. Een rechter had een onderzoek laten instellen naar de broer van de verdronken Mark Lane.

Toen die broer van de vermissing van Mark op de hoogte werd gesteld, zei hij direct dat Mark verdronken was: 'Ik heb gedroomd dat ik in diep water stond en hem eruit probeerde te trekken.' Daarna had hij nog een droom gekregen waarin duidelijk werd dat zijn broer dicht bij de sluis van Oxenhall verdronken was en dat er *naast hem een forel zwom*. Toen hij de volgende dag naar Oxenhall ging, zag hij ineens *een forel in het water*.' (De cursiveringen zijn overgenomen van Schopenhauer). Op dat moment wist hij dat daar zijn verdronken broer moest liggen. Dus, zegt Schopenhauer, '...zoiets vluchtigs als het voorbijzwemmen van een forel wordt op de seconde af enkele uren eerder voorzien!' [2]

Voor Schopenhauer is het onbetwijfelbaar dat het ruimtelijk ver verwijderde en het toekomstige door verschijnselen zoals het tweede gezicht, helderziendheid en speciale paranormale dromen en dagdromen (door hem 'waardromen' genoemd) reeds hier en in het heden gekend kunnen worden.

"Het bewijs hiervoor wordt geleverd door helderziende somnambules die op momenten van hoogste vervoering elke willekeurige plaats die men onder hun aandacht brengt meteen in hun aanschouwende droomwaarneming kunnen betrekken en precies kunnen aangeven wat zich daar afspeelt, en soms zelfs in staat zijn om datgene te voorspellen [...] wat pas na verloop van tijd, onder invloed van ontelbare, toevalligerwijs samenlopende tussenoorzaken tot verwerkelijking komt [...] Want alle helderziendheid is volstrekt niets anders dan een vorm van *waardromen*... Intussen leveren deze fenomenen [...] ons het onomstotelijke bewijs dat ook die geheimzinnige, geenszins door uitwendige invloeden veroorzaakte, ons door de droom gegunde aanschouwing, zich ten opzichte van de reële buitenwereld kan gedragen als *waarneming*, ofschoon het ons een raadsel blijft hoe de verbinding tussen die twee werelden nu precies tot stand komt..."[3] (cursivering van Schopenhauer)

Schopenhauer wordt niet moe om op allerlei plaatsen en in verschillende teksten steeds weer deze boodschap uit te dragen: de wereld is Wil en Voorstelling en dat ik daarin gelijk heb, wordt bewezen door de hele groep verschijnselen die we als één familie kunnen zien en die we animaal magnetisme, somnambulisme, helderziendheid, tweede gezicht, en magie noemen.[4] Bij deze verschijnselen gaat het om praktische metafysica en ze vormen, zegt Schopenhauer, het empirische bewijs van de juistheid van mijn wijsbegeerte.

Centrale rol van de parapsychologie bij Schopenhauer

Het staat dus vast dat Schopenhauer belangstelling had voor wat tegenwoordig het werkveld van de parapsychologie is. David Cartwright is een van de zeer weinige Schopenhauer-lezers die Schopenhauers belangstelling voor deze grensoverschrijdende of paranormale ervaringen uitgebreid behandelt. Anderen doen dat niet. Het lijkt wel een taboeaspect van Schopenhauers wijsbegeerte. Belangrijke historici negeren botweg de betekenis van het paranormale bij Schopenhauer. Rudiger Safranski rept hierover in zijn Schopenhauer-biografie met geen woord, het veelgebruikte boek van Störig over de geschiedenis van de filosofie zwijgt erover, en wie in de zes hoofdstukken over Schopenhauer in de *Routledge Encyclopedia of Philosophy Online* zoekt op 'somnambulism', 'magnetism', 'clairvoyance' en 'magic', termen die Schopenhauer zelf frequent gebruikt, krijgt nul hits. Maar Schopenhauer, zo meldt Cartwright, bezat meer dan honderd boeken over wat nu 'het paranormale' wordt genoemd, twijfelde niet aan de werkelijkheid ervan en zag in deze verschijnselen een belangrijk en nog braak liggend onderzoeksveld voor de filosofie. Hij schrijft:

"Wie vandaag de dag de feiten van het animale magnetisme en de daarbij behorende helderziendheid in twijfel trekt, verdient niet on- >

gelovig maar onwetend genoemd te worden.[5] Het animaal magnetisme is, uiteraard niet vanuit een economisch en technologisch, maar wel vanuit een filosofisch standpunt bezien, de meest zwaarwegende van alle ontdekkingen, zij het dat het voorlopig meer raadsels opgeeft dan oplost. [...] De besproken fenomenen echter zijn, vanuit een filosofisch standpunt bezien van alle feiten die de totale ervaring ons geeft veruit de belangrijkste; vandaar dat het de plicht is van iedere geleerde daarvan grondig kennis te nemen."[6]

Schopenhauer schreef hier pas over toen hij begreep wat deze verschijnselen betekenen. Want hij had in eerste instantie zelf niet door dat inzicht op dit gebied alleen kan ontstaan als men de grondgedachte van zijn hoofdwerk begrijpt: de wereld is mijn voorstelling, en niet alleen ikzelf, maar al het andere in de wereld is geobjectiveerde Wil.
En juist paranormale ervaringen, zegt Schopenhauer, zijn mogelijk als ik met mijn filosofie gelijk heb. Het paranormale bevestigt

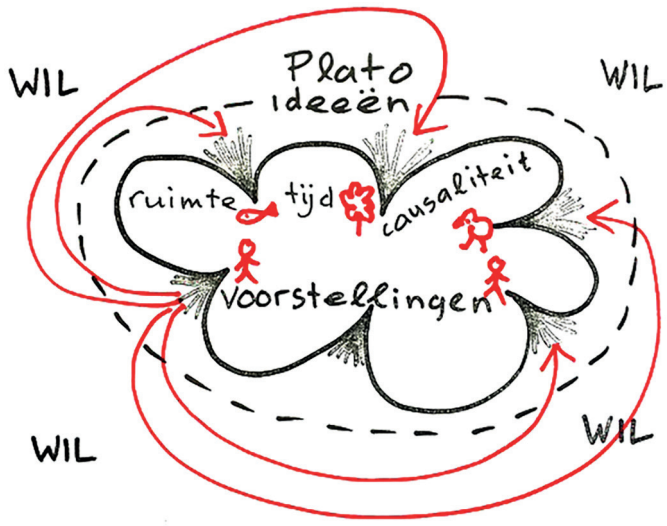

Figuur 5
—Een gekeerde mens is via zijn innerlijk verbonden met medemens, vissen, bomen en vogels.

mijn denken. Het is empirische metafysica, of praktische metafysica. Schopenhauer zegt: "Zoveel is zeker, dat aan alle pogingen tot magie die ooit, wel of niet met succes ondernomen zijn, een anticipatie op mijn metafysica ten grondslag ligt, en dat daaruit het besef blijkt dat de wet der causaliteit slechts de band tussen de verschijningen is, dat het wezen der dingen daar onafhankelijk van blijft en dat als daarvan uit, dus van binnenuit, een *rechtstreeks* werken op de natuur mogelijk is, dit slechts door het *willen* zelf voltrokken kan worden. Zou men volgens Frances Bacons classificatie magie grondvesten als praktische metafysica dan is het wel zeker dat de hiertoe in de juiste verhouding staande theoretische metafysica geen andere kan zijn dan mijn oplossing van de wereld in wil en voorstelling."[7]

Dit is de boodschap die Schopenhauer steeds laat horen. Een greep uit vele mogelijke citaten onderstreept nog eens zijn standpunt.
"Kijken we naar het animaal magnetisme [...] en werkelijke actio in distans [psychokinese, HG] [...] en dus naar een bovennatuurlijke, d.w.z. metafysische heerschappij over de natuur, dan zou ik niet weten hoe een nog meer op feiten gebaseerde bevestiging mijn leer nog zou mogen verlangen."[8]

Ethiek is paranormaal

Het betere bewustzijn, de bewustzijnspositie van waaruit de Wils-sfeer betreden wordt, is tegelijkertijd de basis van Schopenhauers ethiek. Hoe kan het toch dat in onze dagelijkse werkelijkheid, de wereld van de voorstellingen waar alles met alles in gevecht is, het niet zo is dat iedereen alleen voor eigenbelang strijdt en leeft. Er bestaat werkelijk altruïsme, empathie, medemenselijkheid. Ook dat kan alleen maar begrepen worden vanuit mijn wijsbegeerte, zegt Schopenhauer. Wie daarvan doordrongen is, voelt en weet dat bijvoorbeeld het doden

van een dier, tegelijk betekent: het doden van zichzelf. Alles is wil. Achter de coulissen van het wereldtoneel[9] langs ben je als individu met heel het zijn verbonden.
Het is belangrijk ervan doordrongen te zijn dat deze vorm van verbinding buiten de wereld van de voorstellingen om gaat, en dus ook buiten tijd, ruimte en causaliteit om. Dat impliceert dat Schopenhauers ethiek tevens een paranormaal fenomeen is.
De keer-beweging naar de Wil toe is een beweging die van de gemanifesteerde wereld van voorstellingen wegvoert, naar een deur diep in ons innerlijk. Gaan wij die deur door, dan verlaten wij de wereld van de voorstellingen en betreden wij de Wils-sfeer en bevinden wij ons in de bewustzijnspositie die Schopenhauer het 'betere bewustzijn' noemt. Daar zijn geen scheidingswanden tussen mens, dier, plant en 'levenloze' natuur. Daar bestaat empathische verbinding en krijgt ethiek voelbaar betekenis. Empathie is hier de ervaring dat wijzelf ook al het andere zijn. Dit wisten de Indiase filosofen meer dan 2000 jaar geleden ook al, zegt Schopenhauer. Hij haalt dikwijls de uitdrukking "tat tvam asi" aan, wat in het sanskriet betekent 'dat-ben-jij'.[10] Alles om je heen kan je daarbij aanwijzen; medemens, dier, plant of levenloze natuur. Je bent het allemaal zelf omdat het steeds een en dezelfde Wil is die je in essentie bent, en waar je ondergronds permanent en pervasief mee verbonden bent.

Door de psi-dimensie is de mens in beginsel 'alwetendheid'

Schopenhauer trekt een, filosofisch gezien, interessante conclusie. De mens is door die ondergrondse verbinding, in beginsel in staat om alles te weten te komen, ook al dringt dat meestal niet tot hem door. Via die weg zou de mens, in de hoogste graad van helderziendheid in beginsel toegang hebben tot alle gebeurtenissen op aarde.[11] Daarom, zegt Schopenhauer, is de mens in beginsel alwetend.
"De oorsprong van deze *betekenisvolle visioenen* moet hierin gezocht worden dat dat raadselachtige kenvermogen dat in ons innerlijk verborgen ligt en door ruimtelijke noch door temporele omstandigheden beperkt wordt en in die zin alwetend is, zij het dat het niet tot het gewone bewustzijn doordringt maar voor ons versluierd blijft – welke sluiers het tijdens de magnetische helderziendheid afwerpt; dat dat kenvermogen dus bij uitzondering iets ontdekt heeft wat voor het individu zeer interessant is en waarvan de wil, die immers de kern van de hele mens vormt, het cerebrale kennen graag verslag wil uitbrengen."[12] (Cursivering van Schopenhauer)

Mystieke ervaringen

Het betreden van de Wilssfeer, en dus het innemen van een bewustzijnspositie die Schopenhauer het betere bewustzijn noemt, leidt tot meer dan esthetische aanschouwing in de kunst, empathie in de ethiek, en de >

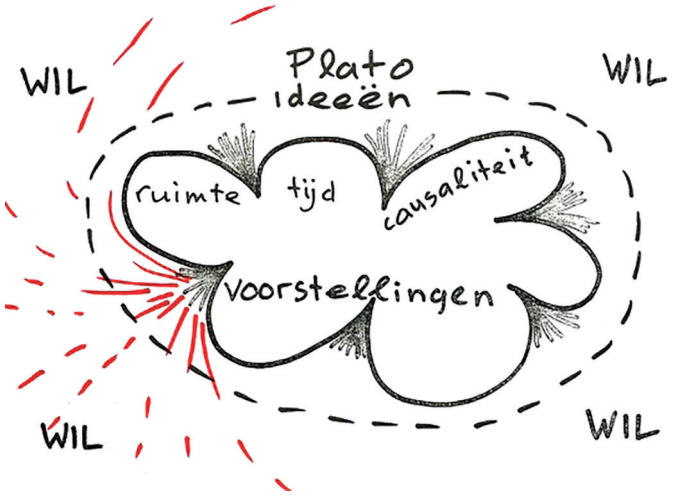

Figuur 6
—De persoon-die-ervaart is er niet meer en valt samen met wat hij/zij ervaart.

mogelijkheid van paranormale ervaringen.
De essentie hier is steeds: wegdraaien uit de wereld der voorstellingen, en dus ontkenning van die wereld. Dit wegdraaien of keren waarin het betere bewustzijn zich in een heel eigen perspectief kan manifesteren, wordt door heiligen tot het uiterste doorgevoerd. Dus wie iets te weten wil komen over de mogelijkheden van deze bewustzijnspositie, zegt Schopenhauer, kan kijken naar…
"…de toestand die al diegenen die tot volmaakte ontkenning zijn gekomen, aan den lijve hebben ervaren en die men heeft aangeduid met de woorden extase, vervoering, verlichting, vereniging met God enzovoort. Alleen, deze toestand kan geen kennis in strikte zin worden genoemd, omdat hij niet meer de vorm heeft van subject en object; bovendien is hij alleen toegankelijk voor de eigen ervaring, die niet met anderen kan worden gedeeld."[13]

Voor Schopenhauer ligt in de mystiek de beleving van vrijheid. Hij zegt:
"…die intrede in het rijk van de vrijheid (kan) niet bewust worden afgedwongen; zij komt […]) plotseling, als van buitenaf, aanwaaien. […] Als gevolg van die genadestaat ondergaat het hele wezen van de mens een fundamentele verandering en ommekeer: hij wil niets meer van al datgene wat hij tot dusverre zo fel begeerde, en een nieuw mens neemt als het ware de plaats in van de oude [14] […] in plaats van het rusteloze dringen en drijven … zien we dan die vrede verschijnen die verhevener is dan alle rede, die volslagen luwte van het gemoed, die diepe rust, dat onwankelbare vertrouwen en die intense blijmoedigheid…"[15]

Dit type ervaring wordt gerapporteerd door westerse en oosterse mystici, door filosofen en dichters, en niet in de laatste plaats door ontelbare mensen wier namen niet in geschiedenisboeken staan.[16] Wat Schopenhauer hier schrijft, is duidelijk niet bedachte filosofie, maar ervaren filosofie. Hij heeft die '… verheven vrede, vrijheid, en luwte van het gemoed…', ervaren en heeft geprobeerd om die ervaring achteraf in woorden filosofisch te duiden.
Schopenhauer heeft zelf een diep lijden ondergaan en heeft gezien hoe ook zijn medemensen lijden aan het leven. In buitengewone ervaringen heeft hij een bevrijding van dit lijden beleefd. Die bevrijding is het tegendeel van een vlucht. Schopenhauer onderkende deze bevrijding als het naderen van het levensmysterie waarmee hij zich verbonden wist, en waarmee in één grensoverschrijdende beweging het slagveld van het normale dagelijkse leven overstegen wordt. Het naderen van het levensmysterie is voor hem het nader kennen van de werkelijkheid. Hier worden we iets gewaar van de zo dikwijls gerapporteerde noëtische kwaliteit (intuïtief inzicht via rechtstreeks kennen) van mystieke ervaringen.[17] Ook wordt wel gesproken van het 'numineuze',[18] waarmee men wil aangeven dat het inzicht dat men in zo'n ervaring deelachtig wordt, op een wonderlijke wijze overweldigend en gezaghebbend is. Dit is, zegt Schopenhauer, het '…belangrijkste punt van mijn hele beschouwing…', waarbij het gaat om een '…wezenlijke kant van de menselijke natuur…' die we het best in het oog krijgen als we kijken naar christelijke mystici en de vedanta-filosofie, omdat we daar kunnen '…verwijzen naar diegenen die uit directe ervaring spreken…'.[19]

Helderziendheid: 'echt' helder-zien

Als aanloopje naar het antwoord op de vraag aan het begin van dit artikel, wil ik nu eerst kort ingaan op de term 'helderziendheid'. Wat ik parapsychologen wel heb horen zeggen, en ik heb dat ooit zelf ook gezegd, is dat het begrip helderziendheid een vreemd begrip is. Dat het niet altijd een 'zien' is, maar ook horen, voelen, ruiken, proeven, is nog tot daaraan toe. Wat vooral blijkt, zo wordt dan gezegd, is dat dit zien in de regel helemaal niet helder is. Het is vaak juist troebel en voor zieners

zelf moeilijk te interpreteren. Dus zou '*helder*-ziendheid' een heel vreemde term zijn.
En toch, beweer ik nu, is het een goede term. Waarom? We hebben gezien dat het 'betere bewustzijn' een bewustzijnspositie is die cognitief is, in de kunst, de ethiek en in paranormale verschijnselen. Het is kennis van de werkelijkheid die, in de ogen van Schopenhauer, superieur is aan wetenschappelijke kennis die slechts geldt voor de wereld van de voorstellingen. Het 'betere bewustzijn' is dus een superieure cognitieve bewustzijnspositie.
Het is interessant om nu Schopenhauers 'betere bewustzijn', een schouwende en cognitieve bewustzijnspositie van waaruit een geheel andere en in zijn ogen meer omvattende perceptie mogelijk is dan wetenschappelijke perceptie, te verbinden met helderziendheid. Hoewel een helderziende waarneming dikwijls lang niet zo 'helder' is als waarnemingen die in de wetenschap mogelijk zijn, kan men helderziende waarnemingen toch 'helder' noemen omdat ze gedaan zijn vanuit het 'betere bewustzijn', een schouwende en cognitieve bewustzijnspositie die ingenomen kan worden door een 'gekeerd' zich vrij makend bewustzijn.

Waarom vergroten wonderen spiritueel gezag?

Wat hier over helderziendheid gezegd wordt, kan naadloos overgaan in het antwoord op de vraag waar dit artikel mee begint. Het 'wonder' is een paranormaal verschijnsel dat de natuurwetten lijkt te weerstaan en slechts mogelijk is door via de Wils-sfeer en dus achter de coulissen van het wereldtoneel langs, in de wereld van de voorstellingen niet alleen manifestatie te vinden, maar in die wereld bovendien intersubjectief kenbaar te worden. Zo is het wonder een voor iedereen in de wereld van de voorstellingen constateerbaar bewijs van die weg achter de coulissen van het wereldtoneel langs. Iemand die bewust wonderen verricht, levert zo het bewijs van beheersing in het verwijlen in de Wils-sfeer. En wie beheersing demonstreert van het zich kunnen ophouden in dezelfde sfeer en in dezelfde bewustzijnspositie als die van waaruit men ethiek en het levensmysterie naderbij kan komen, dwingt vanzelfsprekend respect af. Dat is, vanuit de filosofie van Schopenhauer bezien, de achtergrond waartegen het antwoord op deze vraag kan worden gezien. Wie wonderen verricht, lijkt iemand te zijn die in contact staat met waarachtige spiritualiteit. Daarom onderstrepen wonderen iemands spiritueel gezag. En daarom ook willen spirituele nep-leraren die spiritualiteit voorwenden, hun volgelingen via goocheltrucs doen geloven dat zij wonderen kunnen verrichten. Dus ook in de spirituele fake-wereld speelt dezelfde koppeling van wonderen met spiritualiteit.
En tenslotte, in weer een ander voorbeeld, wordt diezelfde koppeling gemaakt door Patanjali, die in de tweede eeuw voor Christus al zei dat wie in spirituele zin enkele stappen op een ontwikkelingsweg gezet heeft, de kans loopt te maken te krijgen met siddhi's (paranormale vermogens, wonderen). Die persoon krijgt het advies om zich daardoor niet van de wijs te laten brengen en die vermogens niet >

—Schopenhauer met zijn poedel die hij 'Atman' noemde.

voor spiritualiteit aan te zien. Ook hier zien we dus een relatie tussen wonderen en spiritualiteit.

Hoe 'waar' is dit nu?

Het zal duidelijk zijn dat we hier de grenzen van de wetenschap ruimschoots voorbij zijn. Maar, bij de grenzen van de wetenschap houdt de werkelijkheid niet op. En in ons leven hebben wij niet slechts te maken met de werkelijkheid waar de wetenschap ons iets over kan zeggen, maar met heel de werkelijkheid, in ons en buiten ons. En dat ook nog eens op een existentiële manier.

Paranormale verschijnselen, wonderen, betekenen immers 'real-world-implications', in en buiten de mens. Hier ligt ook de angel van de dikwijls zo overspannen reacties van skeptici op het paranormale. Impliciet heeft men wel door dat als (!!) het paranormale bestaat, dit vergaande implicaties heeft voor de filosofie, de psychologie, de psychiatrie, de medische wetenschap, de religiewetenschappen, de antropologie, enzovoort.

Natuurlijk is de filosofie van Schopenhauer negentiende-eeuws westers en daardoor tijd- en cultuurspecifiek. Maar daarmee kan zijn werk niet worden afgedaan. Schopenhauers werk kan gezien worden als het articuleren van een westers perspectief op een universeel gegeven. In alle culturen en in alle tijden rapporteren mensen 'wonderen', grensoverschrijdende of paranormale ervaringen. Aan die ervaringen wordt op een existentiële manier een levensturende zin of betekenis gekoppeld. Het is niet toevallig dat Schopenhauer verwantschap constateert tussen oosterse filosofie en zijn eigen denken. Ook in het oosten zijn 'wonderen' (siddhi's) verbonden met spiritualiteit. Mensen die zich bezig houden met zingeving, verbinden wonderen kennelijk met spiritualiteit. Dat is universeel en existentieel altijd zo ervaren. Men zou die verbinding van wonderen met spiritualiteit ook een universeel sociologisch gegeven kunnen noemen. Maar wie in dat gegeven wil doordringen kan bij Schopenhauer lezen waarom (!) die koppeling gemaakt wordt. Schopenhauer doet dat niet expliciet. Maar impliciet is zijn boodschap wel zó duidelijk dat Tenhaeff, toen ik hem mijn vraag voorlegde waar dit artikel mee begint, zonder na te hoeven denken direct zei 'je moet Schopenhauer lezen'. ■

Noten

1 Schopenhauer 1851a
2 Schopenhauer 1851a p. 251
3 Schopenhauer 1851b p. 303, 304 (300-301)
4 Schopenhauer 1851b p. 318, 326
5 Schopenhauer 1851b p. 279
6 Schopenhauer 1851b p. 320-321
7 Schopenhauer 1836 p. 457 (zie ook Schopenhauer 1851b p. 318)
8 Schopenhauer 1836 p. 428, 429 (442, 457) zie ook: Schopenhauer 1851b p. 319-321, 358
9 Schopenhauer 1836, 437 (441-442), Schopenhauer 1851a, 319.
10 Schopenhauer, A., *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Sämtliche Werke Band I. Stuttgart, Suhrkamp 1986, 1818, 311, 485, 509.
11 Schopenhauer 1851b p. 313
12 Schopenhauer 1851b p. 333 (308, 313)
13 Schopenhauer 1819 p. 585, 586
14 Schopenhauer 1818, p. 549
15 Schopenhauer 1818, p. 557, 558
16 Cardeña 2001, Bauer 2003, James 1963
17 James 1963, p. 254
18 Otto 1917
19 Schopenhauer 1818, p. 529

Literatuur

Enkele passages uit dit artikel zijn afkomstig van artikelen over Schopenhauer die ik eerder schreef:

- Dongen, H. van, Gerding, H., Sneller, R. (2011) *Wilde beesten in de filosofische woestijn. Filosofen over telepathie en andere buitengewone ervaringen*. Utrecht: Ten Have (Het Schopenhauer-hoofdstuk in dit boek.)
- Gerding, H. (2012). Schopenhauer: hippie avant la lettre. *Nexus-Instituut.nl/nl/reviews/97-schopenhauer*
- Gerding, H. (2013). "Filosofische bespiegelingen rond spiritualiteit". Afscheidscollege. Leiden: Universiteit Leiden

Overige gebruikte literatuur:

- Bauer, Eberhard, & Schetsche, Michael (2003) *Alltägliche Wunder. Erfahrungen mit dem Übersinnlichen, wissenschaftliche Befunde*. Würzburg: Ergon Verlag.
- Cardeña, Etzel, Lynn, Steven Jay and Krippner, Stanley (2001).

Varieties of Anomalous Experiences: Examining the Scientific Evidence. Washington D.C.: American Psychological Association

- James, William (1979, original 1902). *The Varieties of Religious Experience*. Glasgow, Collins, Fount Paperbacks
- Otto, R. (1979, original 1917). *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. München: Verlag C.H. Beck
- Schopenhauer, A. (1819) *De wereld als wil en voorstelling* (1) Amsterdam: Wereldbibliotheek 2001
- Schopenhauer, A. (1836). "Animalischer Magnetismus und Magie". In: *Über den Willen in der Natur. Sämtliche Werke Band III*. Stuttgart: Suhrkamp 1986.
- Schopenhauer, A. (1851a). "Transcendente speculatie over de ogenschijnlijke opzettelijkheid van het lot van het individu". In: Parerga en Paralipomena. *Kleine filosofische geschriften. Deel I*. Amsterdam: Wereldbibliotheek (2002) (p. 247-274)
- Schopenhauer, A. (1851b)." Verhandeling over geestverschijningen en aanverwante zaken". In: Parerga en Paralipomena. *Kleine filosofische geschriften. Deel I*. Amsterdam: Wereldbibliotheek (2002) (p. 275-366)

Programma
Sprekers:

Prof. (em.) dr. Dick Bierman
Dr. Hein van Dongen
Dr. Jacob Jolij
Drs. Dick Wernars

En natuurlijk zijn er weer discussiegroepjes...

Datum & Plaats
Zaterdag 2 juni 2018

Vrije Universiteit,
Zaal: wordt nog bekend gemaakt,
zie: *dutchspr.org/spr/dagvdpp*

Dag van de Parapsychologie 2018

Thema
Tijd in parapsychologie en bewustzijn

Tijd heeft twee belangrijke aspecten: de psychologische (ervaring van) tijd, en de fysieke tijd van onze klok. Beide aspecten zullen op 'De Dag' aan bod komen: de psychologische tijd in relatie tot veranderde bewustzijnstoestanden, en de fysieke tijd in verband met het berip causaliteit, de volgorde van oorzaak en gevolg.

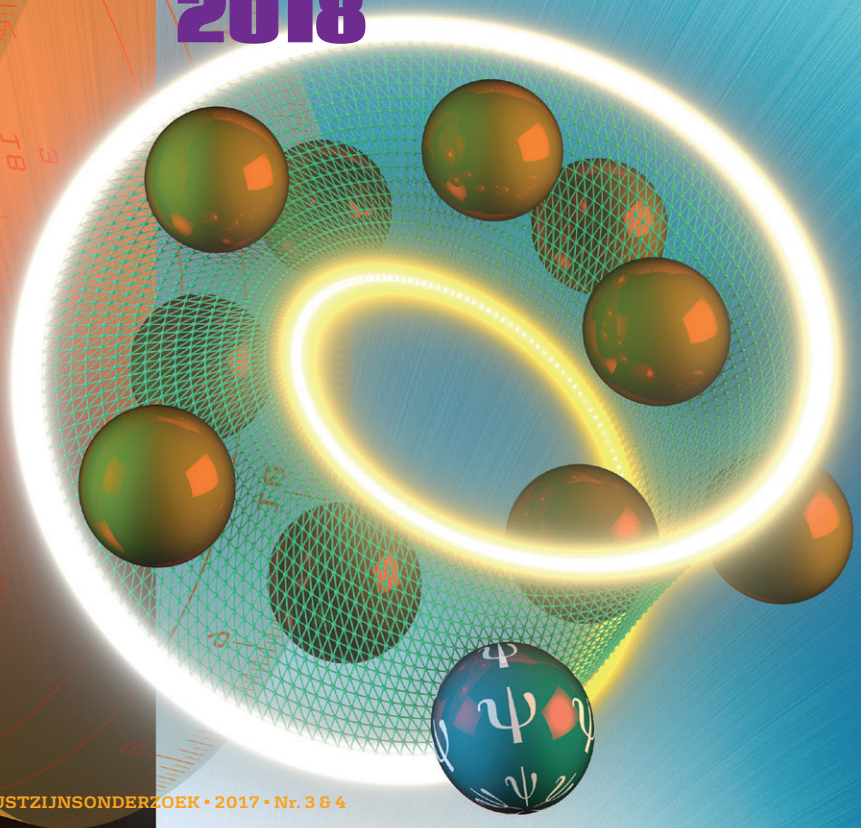

Parapsychologie
—Een handboek voor beginners

Auteur: Caroline Watt

Vertaald en bewerkt door:
Dick Bierman

Caroline Watt is de huidige hoogleraar parapsychologie aan de Universiteit van Edinburgh (Koestler Chair of Parapsychology). In *Parapsychology – A beginner's guide* beschrijft Dr Watt het fascinerende werkveld van de parapsychologie: een verkenning van een eeuw geschiedenis tussen verslagen van verrassende spontane gevallen en de resultaten van streng wetenschappelijk laboratoriumonderzoek. Dr Watt heeft het *TvP* toegestaan om teksten uit het boek te publiceren; we beginnen deze keer met de inleiding. Noot van de vertaler: het boek is primair gericht op de Britse situatie – waar ik het nodig achtte, heb ik informatie over de Nederlandse parapsychologie toegevoegd, veelal in de vorm van voetnoten.

Parapsychologen bestuderen een breed scala van paranormale ervaringen. Onze denkbeeldige Sue (in de USA) en haar broer Jon in Australië zullen ons helpen de bestudeerde categorieën en de terminologie duidelijk te maken. Een uitgebreidere beschrijving van termen en afkortingen is te vinden in de 'Glossary' aan het einde van dit boek.

Buitenzintuigelijke Waarneming

Onder het begrip buitenzintuigelijke waarneming (ESP) vallen de volgende drie topics:

Telepathie —De overdracht van informatie tussen individuen zonder dat daarbij de bekende zintuigen een rol spelen (komt uit het Griekse woord *tele* dat 'op afstand' betekent en het woord *pathos* dat 'gevoel' betekent). Bijvoorbeeld Jon heeft een auto-ongeluk en denkt aan Sue. Tegelijkertijd zegt een innerlijke stem tegen Sue dat Jon betrokken is bij een auto-ongeluk.

Precognitie —Vroeger ook wel voorschouw of profetie genoemd. De waarneming van informatie over toekomstige gebeurtenissen. Het woord is afkomstig van het Latijnse woord *pre* dat 'voor' betekent en het woord *cognito* dat kennisverwerving betekent.
Bijvoorbeeld Sue droom dat Jon een auto-ongeluk zal hebben en enkele dagen later heeft hij inderdaad een auto-ongeluk.

Helderziendheid —Engels: 'clairvoyance': het verkrijgen van informatie over een plaats of gebeurtenis zonder daarvoor bekende middelen gebruikt zijn (van het Franse woord *clair* dat helder betekent en *voyance* dat 'kijken' betekent.). Een voorbeeld. Stel Sue heeft om the beginnen geen kennis over in wat voor straat Jon leeft maar op zekere dag heeft ze een levendige indruk dat hij naast een grote koepel woont. Hetgeen naderhand blijkt te kloppen. Parapsychologen uit de US spreken meestal over 'Remote Viewing' als er sprake is van Helderziendheid betreffende een geografische locatie.

Presentiment (Voorgevoel): Deze term is betrekkelijk nieuw[1] Het gaat om lichaamsverschijnselen, een gevoel dus, dat voorafgaat aan een bijvoorbeeld nare gebeurtenis zonder dat degene die zo'n gevoel heeft daar een reden voor kan hebben.
Het verschilt dus wel degelijk van precognitie omdat het bij precognitie om 'kennis' gaat terwijl het hier om een 'gevoel' gaat. Daarbij komt dat zulk een gevoel niet altijd per se bewust hoeft te worden maar ook meetbaar kan zijn door met apparatuur iemands zijn fysiologie, zoals huidweerstand of EEG te meten.

Psychokinese

De invloed van de geest op een object, fysisch systeem of biologisch systeem zonder enige normale interactie. (van het Griekse *psyche* oftewel de geest en het woord *kinese* dat beweging betekent. Het wordt normaliter afgekort tot PK en kan onderverdeeld worden in 3 topics:

Macro-PK —Het doen bewegen van stabiele objecten zoals schilderijen etc. Onze Sue ging naar een diner waar de gasten het leuk vonden om de prestaties van Uri Geller na te doen. Sue keek toe toen plotseling een lepel die door haar vriend vast werd gehouden spontaan begon te buigen.

Micro-PK —Mentale beïnvloeding van labiele fysische systemen, zoals dobbelstenen of het elektronische equivalent, de zogenaamde random number generatoren (RNG). De effecten zijn vaak pas na statistische evaluatie te onderkennen. Bijvoorbeeld Sue wint altijd weer als ze een Casino-game speelt waarbij dobbelstenen een rol spelen.

Bio-PK —Mentale beïnvloeding van biologische systemen, waaronder in vitro kweekjes, plan- >

ten, insecten en dieren maar ook de mens. Deze categorie verschijnselen omvat onder andere de detectie van iemand die je van achteren bekijkt (remote staring) en 'genezen op afstand' (distant healing). Bijvoorbeeld Jon zit in de bus en voelt zijn nekharen tintelen en heeft het gevoel dat er naar hem gekeken wordt. Dan kijkt hij om en ziet iemand achterin de bus die naar hem staart.

PSI

Omdat het vaak moeilijk is om te beslissen tot welke categorie een verschijnsel hoort, spreken we ook wel van PSI voor alle verschijnselen tezamen. Bijvoorbeeld de droom van Sue over het toekomstige auto-ongeluk van Jon dat we eerder opvoerde als precognitie kan ook veroorzaakt zijn doordat Sue op helderziende wijze gewaar was geworden van een defecte rem in Jon's auto en daarom had gedroomd van het ongeluk dat nog gebeuren moest. PSI is dan een neutrale paraplu term om alle ESP en PK verschijnselen mee samen te vatten.

De wortels van de parapsychologie

Vragenlijstonderzoek geeft aan dat ongeveer 50% van de bewoners van Amerika en Engeland in de realiteit van paranormale verschijnselen gelooft. En ongeveer 30% claimt dat ze zelf ooit zelf een paranormale ervaring hadden. De percentages in Nederland en Vlaanderen zullen hiervan niet sterk afwijken. De consequentie hiervan is dat als je al zelf niet tot die 30% behoort, je zeer waarschijnlijk wel mensen kent die ooit zoiets hebben meegemaakt. Dit boek beschrijft het wetenschappelijk onderzoek dat er is verricht om te begrijpen waar deze uitzonderlijke en toch algemeen gerapporteerde ervaringen vandaan komen.

Deze studie naar het waarom en hoe van die ervaringen, dat wat we in het Westen tegenwoordig parapsychologie noemen, is min of meer begonnen met enige vreemde gebeurtenissen rond het midden van de 19e eeuw in het stadje Hydesville in de staat New York. Deze verschijnselen leken aan te tonen dat sommige mensen konden communiceren met de doden. De eerste onderzoekers vochten met de uitdaging om deze claims te onderzoeken. Al doende werden er drie methoden ontwikkeld die heden ten dage nog gebruikt worden in de parapsychologie. Maar voor we verder gaan met onze geschiedenis van de parapsychologie laten we vooral eerst even bespreken wat parapsychologie zeker niet is!

Misverstanden

Als ik in een vliegtuig zit en de onbekende in de stoel naast me vraagt me wat ik eigenlijk doe dan voel ik me soms beschroomd te antwoorden. Ja, ik ben een onderzoeker die zich bezighoudt met een fascinerend en soms controversieel onderwerp. Maar voor ik mijn medereiziger inlicht over wat ik precies doe, moet ik vaak eerst wat mythes die er over parapsychologie bestaan ontmaskeren. Veel mensen associëren parapsychologie bijvoorbeeld, en ook heel begrijpelijk, met populaire films zoals Ghostbusters. Maar in het echt lopen parapsychologen niet rond in 'boiler suits', om te proberen slechte geesten in 'proton packs' te vangen. In feite doen parapsychologen net als andere wetenschappers goed gecontroleerde studies en publiceren ze hun resultaten in de wetenschappelijke literatuur. Parapsychologen hebben in het algemeen weinig interesse in UFO's[2], astrologie, occulte wezens, Big Foot en het monster van Loch Ness. Hun voornaamste interesse vormen de vaardigheden en ervaringen van levende mensen- vandaar de 'psychologie' in de naam. Maar para betekent 'er voorbij'. Dit geeft aan dat parapsychologen met name geïnteresseerd zijn in uitzonderlijke of zelfs anomale[3] menselijke capaciteiten en ervaringen. Dus zijn ze geïnteresseerd in op het eerste gezicht paranormale verschijnselen zoals telepathie, helderziendheid, precognitie, psychokinese, uittredingen, reïncarnatie, verschijningen, spoken en communicatie met

geesten. De Koestler Parapsychology Unit (KPU), waar ik een van de oprichters van ben, heeft veel van deze verschijnselen bestudeerd sinds haar oprichting in 1985[4]. Gedurende de laatste 30 jaar hebben zeer veel mensen uit het publiek aan ons hun ongewone ervaringen gemeld. In dit boek zal ik een aantal van dit soort meldingen uit onze archieven behandelen.[5]

Tot slot, hoewel ik een parapsycholoog ben, betekent dat niet dat ik automatisch in dit soort verschijnselen geloof. Hoewel veel onderzoekers in het veld de resultaten overtuigend vinden, zijn er ook die wat meer reserves hebben en sommigen zijn zelfs erg sceptisch. Ik neig er meestal toe de middelste positie in te nemen. Wat mij betreft is er voldoende materiaal die het rechtvaardigt verder onderzoek te doen maar niet voldoende materiaal om te concluderen dat paranormale vaardigheden bestaan.

Door het hele boek heen zal ik spreken over paranormale verschijnselen en vaardigheden. Teneinde het leesgemak te bevorderen zal ik niet voortdurend de woorden 'veronderstelde', 'geclaimde' etc. Gebruiken maar dat betekent niet dat dergelijke verschijnselen ook echt reëel zijn.

En dan nu terug naar de geschiedenis van de parapsychologie. Het verhaal begint met de eeuwenoude kwestie: Is er leven na de dood?

De Fox zusjes

Vele eeuwen werden paranormale verschijnselen besproken, maar slechts zelden werden deze verschijnselen systematisch onderzocht. Totdat ergens in het midden van de 19e eeuw twee jonge meisjes de bron werden van een reeks gebeurtenissen die uiteindelijk aanleiding gaven tot de geboorte van de hedendaagse parapsychologie.

In maart 1847, claimde de zusjes Kate en Margaret Fox uit Gainesville in de staat New York dat ze met de doden konden praten. Deze merkwaardige gesprekken bestonden uit simpele hardop gestelde vragen van de zusjes waarna de 'geesten' leken te antwoorden met bonken. De populariteit die de zusjes er mee verwierven moedigde anderen aan ook te claimen dat ze met de doden communiceerden. Bij de eerste demonstraties gebeurde er van alles, later werden deze verschijnselen bekend als behorende bij 'fysieke mediums' (physical mediumship). De 'geesten' maakten hun aanwezigheid bekend door luide roffels, bewegende voorwerpen, spontaan geschrift en zelfs het laten materialiseren van ledematen. Later kwamen ook demonstraties voor van 'mentale mediums' (mental mediumship). Daarbij gingen de mediums in trance om op die manier de berichten van de doden door te geven, soms direct door 'contact' met de 'geest' ofwel door contact met een zogenaamde 'geest-controle' (spirit control).

Binnen een paar jaar werden er honderdduizenden overtuigd dat dit soort demonstraties een overtuigend bewijs leverde van leven na de dood.

Hoewel de wetenschappers in die tijd zeer sceptisch ware over de realiteit van paranormale verschijnselen, waren er toch enkele moedigen die een wat opener benadering van het onderwerp aannamen. Vaak gedreven door onvrede met het materialistische wereldbeeld. Sommige van deze academici staken een behoorlijke hoeveelheid tijd en energie in het veelal langdurige en moeilijke onderzoek.

Een medium onder de microscoop

Enkele bekende wetenschappers uit dit Victoriaanse tijdperk onderzochten de realiteit van paranormale vaardigheden. Onder hen is wellicht de bekendste Sir William Crookes. Met name zijn onderzoek naar het fysieke medium Daniel Dunglas Home (spreek uit Hoem) was baanbrekend. Crookes was een Brits chemicus, een lid van de academie van wetenschappen, en een pionier op het gebied van radiobuizen. Daartegenover stond Home, een in Schotland geboren medium die beweerde

>

Veel van de stichters van de SPR werden aangetrokken door intellectuele nieuwsgierigheid maar er waren er ook die graag wilden dat er wetenschappelijk bewijs zou komen voor hun religieuze overtuiging…

een hele reeks materiele verschijnselen te kunnen produceren, waaronder het vermogen om zware objecten te bewegen door zijn wilskracht en het vermogen om gloeiende kolen vast te houden.

Tussen 1870 en 1875 voerde Crookes een aantal experimenten uit waarin de claims van Home getest werden. Uiteindelijk concludeerde Crookes dat de paranormale vaardigheden van Home echt waren en dat hij deze kon aantonen onder gecontroleerde condities. Toen Crookes zijn resultaten een zeer gerespecteerd wetenschappelijk tijdschrift publiceerde was de reactie heftig. Veel van zijn collega's keerden zich tegen hem en beargumenteerden dat er grote fouten in zijn onderzoek zaten. Dit beschadigde Crookes' carrière waarbij zelfs geprobeerd werd hem uit de academie te royeren. Logisch dat Crookes in het vervolg erg voorzichtig werd met het publiceren van zijn onderzoek met mediums, Hij begon pas weer te publiceren nadat hij het gevoel had gekregen dat zijn academische positie verzekerd was.

Verontrust dat dit carrière risico elk serieus onderzoek zou ondermijnen, stelde de schrijver Edmund Rogers voor om een organisatie te vormen die het wetenschappelijk onderzoek naar mediums respectabeler moest maken. Rogers bracht een aantal open-minded wetenschappers bij elkaar en dat leidde uiteindelijk tot de oprichting van de Britse Society for Psychical Research in 1882[6]

Exact, onbevooroordeeld onderzoek

De Britse Society for Psychical Research (SPR) was de eerste organisatie n de wereld die zich wijdde aan de wetenschappelijke bestudering van paranormale verschijnselen. In het leven geroepen door Rogers en een kleine groep van eminente geleerden, richtte de SPR zich het onderzoek van 'die enorme groep van bediscussieerbare verschijnselen die wel worden aangeduid met de labels 'Mesmerisme', 'Psychical' en 'Spiritisme' …..maar met dezelfde exacte en onbevooroordeelde insteek waarmee de Wetenschap zovele problemen heeft weten op te lossen…' [7]

De eerste president van de SPR was een gerespecteerde filosoof van Cambridge Universit, namelijk Henry Sidgwick. Onder de medeoprichters bevonden zich mensen als de classicus en dichter Frederic Myers, de psycholoog Edmund Gurney en de mathematicus (en Sidgwick's echtgenote) Eleanor. Elenear Sidgwick kwam uit een in die tijd politiek zeer invloedrijke familie. Haar broers- de politicus Gerald Balfour en de latere premier Arthur Balfour – speelde ook een sleutelrol in de oprichting van de SPR. Deze kerngroep van geleerden en politici werd als snel uitgebreid met een groep ilustere wetenschappers waaronder Sir William Crookes de fysicus Sir William Barrett, de Nobelprijswinnaar en fysicus Sir Joseph John Thomson, en de fysicus Sir Oliver Lodge.

Veel van de stichters van de SPR werden aangetrokken door intellectuele nieuwsgierigheid maar er waren er ook die graag wilden dat er wetenschappelijk bewijs zou komen voor hun religieuze overtuiging. Sir Oliver Lodge was bijvoorbeeld was een overtuigd christen die geloofde dat de menselijke geest de dood kon

overwinnen en William Barrett was een spiritualist. Niettegenstaande hun verschillende motieven en overtuigingen ware allen bereid zich te verenigen met de doelstelling van de SPR namelijk om te onderzoek te doen: 'zonder vooroordeel of vooringenomenheid en op wetenschappelijke wijze' naar 'die vaardigheden van de mens, echt of verondersteld, die op grond van de huidige kennis onbegrijpelijk zijn'.
Het ledental van SPR liep op en de onderzoekers begonnen al snel samen te werken met wetenschappers uit Europa waaronder de Franse fysioloog en Nobelprijswinnaar Charles Richet. In 1885 was het William James, de filosoof uit Harvard, die onderzoekers aan beide zijden van de Atlantische oceaan bijeenbracht om de Amerikaanse SPR (ASPR) op te richten, 3 jaar na de Britse SPR.

Vroeg onderzoek

Veel van het eerste onderzoek door de SPR concentreerde zich op 1 van de 3 onderzoeksgebieden die we nu nog in de hedendaagse parapsychologie kennen, namelijk het testen van mensen die meenden dat ze over sterke mediamieke- en paranormale vermogens beschikten. Helaas voor diegenen die graag geloofden in de realiteit van een hiernamaals werden velen van deze mensen betrapt op het nadoen van geesten, het werken met medeplichtigen, en het gebruik van goocheltrucs teneinde de verschijnselen die tijdens een seance optraden 'een handje te helpen'.
Hierdoor nam de belangstelling van veel onderzoekers af voor geesten-onderzoek waarbij fysische verschijnselen zoals klopgeluiden door een geest zouden zijn veroorzaakt. Hun aandacht richtte zich meer en meer op de mentale mediums. Hierbij werden de berichten die 'doorkwamen' zorgvuldig gedocumenteerd waarna er werd nagegaan of die berichten wel klopten. Dit soort onderzoek vrat tijd en bleek ook zeer controversieel. Sceptici stelden bijvoorbeeld dat de mediums de informatie op een andere, 'normale', manier hadden verkregen of dat de informatie zeer vaag was en eigenlijk op allerlei manieren kon worden geïnterpreteerd.
Dikke rapporten die al dit onderzoek minutieus beschreven verschenen in het tijdschrift van de SPR en ook de proceedings van de congressen die werden georganiseerd . De 'voorstanders' geloofden dat al dit materiaal het bewijs leverde van paranormale vaardigheden, terwijl sceptici beweerden dat al dit onderzoek slechts het bewijs had geleverd van zelfbedrog en fraude.
De filosoof en psycholoog John Beloff van de Universiteit van Edinburgh duidde deze beginjaren van de SPR als de 'heroic age' waar de oprichters hun blik verbreedden en aandacht kregen voor meer dan alleen communicatie met geesten. Het ging daarbij dan om de derde grote subcategorie van onderzoek namelijk onderzoek naar paranormale ervaring (waarbij dus niet per se een 'geest' was betrokken).
Dit gebeurde op verschillende manieren. Zo analyseerde bijvoorbeeld Edmund Gurney in 1886 zeer nauwgezet meer dan 700 meldingen van mensen die een verschijning hadden waargenomen van een persoon die op hetzelfde moment (bijna) doodging. Al even nauwgezet onderzochten de Sidgwicks middels vragenlijst-onderzoek bij meer dan 17000 mensen of zij ooit (dus niet per se aan de dood te koppelen) een verschijning hadden meegemaakt ('Census of Hallucinations'). Maar ook dit werk bracht weer vele controverses met zich mee. Sommigen meenden dat alleen al het aantal, op het eerste gezicht betrouwbare, gevallen bewijskracht hadden, terwijl anderen dat weerspraken omdat getuigen zich vergist zouden kunnen hebben of gewoon aan het hallucineren waren.

Geboorte van het lab-onderzoek

In 1884 werd er een nieuwe tak van parapsychologisch onderzoek geboren. Het betrof onderzoek dat plaats vond in streng gecontroleerde settings van het laboratorium. Bij deze research worden niet per se mensen onderzocht >

die claimden over paranormale vermogens te beschikken, maar was de aanname dat de meeste mensen wel wellicht in mindere mate over dit soort vermogens zouden beschikken. Een regelrecht gevolg van deze aanname is dat voor dit soort onderzoek er veel proefpersonen zijn en dat de resultaten ervan samen worden gevoegd. Dit type onderzoek gebruikt dan ook statistische methoden teneinde de uitkomsten te duiden. Het vroegste laboratorium werk werd ingevoerd door de Franse onderzoeker Charles Richet. Hij voerde een serie helderziendheidsexperimenten uit waarbij een gehypnotiseerd vrijwilliger werd gevraagd om een verborgen speelkaart te raden. Hij rapporteerde meer dan 100 pogingen en claimde dat de uitkomsten evidentie vormde voor de realiteit van helderziendheid.

De psycholoog uit Stanford, John Edgar Coover publiceerde in 1917 de resultaten van de eerste ESP experimenten die op een universiteit werden uitgevoerd. Niet minder dan 4 studies met in totaal meer dan 10000 pogingen leverde volgens Cooper niets op (een conclusie die Richet weersprak). Het belang van Cooper's werk lag hem niet zozeer in de uitkomsten maar in het feit dat serieus parapsychologisch onderzoek in een academische setting mogelijk was.

In 1927 werd de psycholoog William McDougall, oorspronkelijk afkomstig van Harvard, decaan van de afdeling Psychologie van Duke University. McDougall stond positief tegenover de mogelijkheid dat paranormale fenomenen reëel waren. Hij nodigde de plantenfysioloog Joseph Banks Rhine uit (JB) om het eerste Amerikaans parapsychologische laboratorium op te zetten. Rhine nam het aanbod aan en bleef er tot aan zijn pensionering in 1966.

Rhine distantieerde zich expliciet van het leven-na-de-dood onderzoek en legde daarmee de fundering van het moderne parapsychologisch laboratorium onderzoek. Hij liet een speciaal pak kaarten ontwikkelen waarmee het onderzoek naar ESP werd uitgevoerd. Elke kaart had een geometrisch symbool op de kaart (cirkel, kruis, golfjes, vierkant of een ander soort kruis). Er waren dus 5 symbolen en 25 kaarten met steeds 5 kaarten met hetzelfde symbool. In een typisch experiment begon de experimentator eerst het dek kaarten te schudden en vervolgens vroeg hij aan een vrijwilliger om de volgorde van de kaarten te raden. De gokkans was dus 20%. Als er significant meer dan 20% goed geraden werd kon dat worden gezien als een aanwijzing voor helderziendheid. Later deed Rhine ook onderzoek naar psychokinese. Hierbij vroeg hij aan vrijwilligers om de val van een dobbelsteen te beïnvloeden.

Rhine stelde dat de resultaten van zijn experimenten de realiteit van paranormale vaardigheden ondersteunde. Sceptici daarentegen meenden dat de resultaten te verklaren waren op grond van verschillende problemen met de methode en de gehanteerde statistiek[8]. Wat men ook moge denken van de uitkomsten van zijn onderzoek, er is weinig onenigheid over de rol die Rhine heeft gespeeld bij het tot stand komen van de Parapsychologie als een academische discipline. In 1937 richtte hij het tijdschrift *Journal of Parapsychology* op. Dit tijdschrift met een screening van ingestuurde artikelen die gangbaar is in de wetenschap (peer-review) bestaat nog steeds en was in de vorige eeuw een van de belangrijkste mogelijkheden om hun werk naar de academische gemeenschap te verspreiden. In 1957 was het alweer Rhine die het initiatief nam tot de oprichting van een beroepsvereniging van onderzoekers naar paranormale verschijnselen, de Parapsychological Association (PA). In 1969 werd de PA toegelaten als lid van de American Association for the Advancement of Science (AAAS). Op dit moment telt de PA wereldwijd ongeveer 300 leden.

McDougall, die Rhine dus sponsorde, beschrijft hoe in de midden zestiger jaren de sluimerende anti-krachten onder Rhine's collega's op de afdeling Psychologie van de

Duke University uiteindelijk betekende dat zijn laboratorium niet langer welkom was. Rhine vestigde toen een onafhankelijk onderzoeksinstituut met de naam 'The Foundation for Research into the Nature of Man. Het lab lag zo'n 25 meter van de campusmuur maar wel er buiten. Het instituut is inmiddels verhuisd maar bestaat tot op de huidige dag en kreeg tamelijk recent een nieuwe naam nl. Het Rhine Research Center.

Hedendaagse parapsychologie

Het pionierswerk van Rhine plaveide de weg in de zestiger en zeventiger jaren voor verschillende andere parapsychologische laboratoria. Het Maimonides slaap laboratorium in New York, bijvoorbeeld, voerde baanbrekende experimenten uit op het gebied van droom-telepathie en precognitie. In 1974 begon het Stanford Research Institute met onderzoek aar Remote Viewing en niet te vergeten het psychokinese onderzoek dat in 1979 door de Princeton Engineering Anomalies Research lab werd opgezet. De 80-er jaren waren de bloei-jaren met verschillende Europese laboratoria waaronder de Universiteit van Bristol, en onderzoek naar precognitie en fysische theorieën van Psi aan de Universiteiten van Utrecht en Amsterdam en onderzoek aan het Institut Metapsychique Internationale in Parijs met een focus op onderzoek naar micro-PK. In Zweden vond onderzoek plaats op de universiteit van Gothenburg en in Duitsland was er de studie van Remote Mental Influence (PK op biologische systemen) op het Institut fur Grenzgebiete der Psychologie und Psychohygiene in Freiburg. In 1985 werd, met behulp van een nalatenschap van Arthus Koestler, de Koestler leerstoel in Parapsychologie aan de Universiteit van Edinburgh gevestigd.
Helaas eindigde, in ieder geval in Amerika, de bloei en veel laboratoria moesten er de brui aangeven veelal door een gebrek aan financiering. Heden ten dage vind het Amerikaanse onderzoek overwegend nog plaats op privéinstituten zoals het Institute of Noetic Sciences in Californie. Er zijn nog wat beperkte academische inspanningen zoals op de afdeling Perceptual Studies van de University of Virginia en er zijn ook nog een aantal oudere parapsychologen, zoals Stanley Krippner en Rex Stanford, die nog wel een academische positie hebben maar zelf eigenlijk geen onderzoek meer doen. In Engeland daarentegen bleek de promotie van hoger beroepsinstellingen tot Universiteiten een groei van de academische onderzoeksmogelijkheden naar paranormale fenomenen in te luiden. Er zijn nog steeds groepjes onderzoekers aan diverse Britse Universiteiten waaronder de Universiteit van Edinburgh en Goldsmiths, Universiteit van London. Er zijn ook enkele nieuwe financiële bronnen aangeboord waaronder de materiele steun voor een leerstoel in Bewustzijn en Anomale Ervaringen aan de Universiteit van Lund.
Daarenboven zijn veel aan de Universiteit van Edinburgh gepromoveerde studenten terecht gekomen op een plek waar ze het vak Parapsychologie aan hun universiteit konden introduceren. Het betreft hier de Universiteiten van Hertfordshire, Northampton en Greenwich.[9]

Helaas eindigde, in ieder geval in Amerika, de bloei en veel laboratoria moesten er de brui aangeven veelal door een gebrek aan financiering. Heden ten dage vind het Amerikaanse onderzoek overwegend nog plaats op privéinstituten

>

In dit boek wordt een overzicht gegeven van de drie belangrijkste manieren van parapsychologisch onderzoek. *Sectie 1* spitst zich toe op het testen van mensen die claimen over sterke paranormale vermogens te beschikken. Dit werk begon zo rond de vorige eeuwwisseling. Daaronder valt ook het onderzoek waarbij gekeken werd naar mensen die over psychokinetische vaardigheden, zoals metaal-buigen of materialisaties, meenden te beschikken. Ook dagelijkse ESP zoals bij mediums zijn een topic bij dit soort onderzoek. In *Sectie 2* gaat het om paranormale ervaringen zoals het zien van geesten en research naar uittredingen en bijna-dood ervaringen. Ook de psychologische aspecten van diegenen die dit soort ervaringen melden, komen aan bod. *Sectie 3*, tenslotte, is geheel gewijd aan het laboratoriumonderzoek. Daarbij gaat het enerzijds om onderzoek waarbij alleen maar onderzocht wordt of er iets onverklaarbaars plaats heeft gevonden en anderzijds om onderzoek naar modellen en theorieën betreffende het paranormale. In alle 3 de secties worden de controversiële aspecten ook besproken waarbij zowel de ondersteuning van de paranormale hypothese als de kritiek hierop aan bod komen. ■

Noten van de vertaler

1 Presentiment is pas een topic sinds de jaren 90. Mede omdat toen de apparatuur om lichamelijke processen te meten steeds goedkoper en makkelijker te gebruiken werd. In het oorspronkelijke boek werd 'presentiment' zelfs niet genoemd.

2 In de parapsychologie is er ook een stroming die zich in de eerste plaats bezighoudt met de onderliggende natuurkunde en de psychologie kant als secundair beschouwen.

3 Anomaal: Niet passend in het huidige wetenschappelijke wereldbeeld.

4 In Nederland vindt het academisch onderzoek meestal plaats n de context van studentenprojecten (VU en RUG) die erop gericht zijn de methodologische scherpte bij laboratoriumonderzoek van de studenten te vergroten.

5 In Nederland is het instituut dat zich met dit soort meldingen bezig houdt, het Parapsychologisch instituut in Utrecht. Ook bij de Nederlandse SPR (dutchspr.org) kunnen paranormale ervaringen gemeld worden die dan vaak anoniem in het orgaan van de SPR worden gepubliceerd.

6 In Nederland werd een zusterorganisatie opgericht in 1920 (DSPR: dutchspr.org). Dit gebeurde o.a. door Prof. Heymans. In die tijd was de vraag naar leven na de dood al lang niet meer het belangrijkste onderzoeksonderwerp. Heymans was een van de eersten ter wereld die laboratoriumonderzoek en zelfs een zwakke vorm van statistische evaluatie introduceerde.

7 Het is interessant om te zien welke woorden Heymans bij de oprichting van de Nederlandse SPR sprak: "... Wij willen niet interessante voorstellingen à la Rubini arrangeren, niet de behoefte aan hoogere of lagere emoties, aan troostrijke uitzichten of nerveuze rillingen bevredigen,- maar wij willen de betrokken verschijnselen bestuderen, wetenschappelijk en onbevooroordeeld onderzoeken ..."

8 M.b.t. de statistische kritiek kreeg Rhine bijval uit de statistische gemeenschap. De kritiek bleek niet zinnig en de overwinning van Rhine betekende ook een begin van de centrale rol die statistiek in de psychologie ging spelen.

9 In Nederland was er in de jaren 70 een situatie waarbij er zelfs twee leerstoelen parapsychologie waren. Beiden aan de Universiteit van Utrecht. Prof. Johnson richtte zich op het laboratorium-onderzoek met gewone proefpersonen en Prof. Tenhaeff meer op het kwalitatieve onderzoek van begaafde proefpersonen. Vooral met Gerard Croiset. Onder invloed van de groep van Prof. Bender uit Freiburg werden er trouwens toch ook kwantitatieve experimenten met Croiset uitgevoerd: de zogenaamde stoelenproeven waarop we nog terug zullen komen. Daarnaast was er uit de studentenvereniging SCEPP (StudieCentrum voor Experimentele Parapsychologie), vooral aan de Universiteit van Amsterdam, onderzoeksactiviteit ontwikkeld. Dick Bierman was lid van die club en werd later de opvolger van Tenhaeff aan de Universiteit van Utrecht. Ook binnen zijn werk op de Universiteit van Amsterdam introduceerde hij parapsychologische onderzoeksonderwerpen waarbij de training van studenten om scherp te denken en zuivere methodes te hanteren een belangrijke rol speelden. Twee leerlingen uit die tijd, nl Eva Lobach en Jacob Jolij zetten dit werk na afstuderen en promotie gedeeltelijk voort op resp. De Vrije Universiteit en de Universiteit van Groningen. In de niet academische sfeer is het Parapsychologisch Instituut in Utrecht een belangrijke voorlichter op parapsychologisch gebied.

TVP

TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE & BEWUSTZIJNSONDERZOEK

Steun de wetenschappelijke parapsychologie in Nederland en profiteer van de vele extra's!
U kunt kiezen tussen een internet-abonnement waarbij u het TvP alleen in pdf krijgt aangeleverd, of voor een abonnement waarbij u het tijdschrift als drukwerk krijgt toegestuurd. De kosten van het SPR-lidmaatschap met een abonnement op het in drukwerk verschijnende TvP bedragen € 27,- per jaar.

Dat lidmaatschap levert u de volgende voordelen op:

- U ontvangt 4x per jaar het TvP
- U ontvangt in de toekomst het tijdschrift ook in pdf-formaat
- U krijgt € 5,- korting op de jaarlijkse 'Dag van de parapsychologie'
- U krijgt hulp bij het verwerven van fondsen voor onderzoek op ons gebied
- U heeft stemrecht op de jaarlijkse algemene ledenvergadering van de SPR
- U krijgt korting op, dan wel gratis toegang tot, de SPR-webinars

Kortingen:

- Studenten krijgen € 8,- korting
- Een geschenkabonnement kost eenmalig € 25,-
  De schenker heeft gratis toegang tot de 'Dag van de Parapsychologie'
- Een internet-abonnement geeft € 5,- korting

Wat steunt u?

De Studievereniging voor Psychical Research (SPR) is sinds het begin van de twintigste eeuw een zusterorganisatie van de internationale SPR. Vanuit een academische achtergrond draagt de SPR zorg voor:

- wetenschappelijk onderzoek
- universitair onderwijs
- cursussen
- het TvP
- website: *dutchspr.org*

Vindt u de parapsychologie belangrijk en wilt u ons werk extra ondersteunen?

De genoemde bedragen zijn de minimumbedragen. Wij stellen het zeer op prijs wanneer u meer wilt overmaken. Voor een meer substantiële of structurele bijdrage kunt u contact opnemen met het secretariaat van de SPR: *secr@dutchspr.org*

Neem of geef een abonnement op het TvP...

Via *dutchspr.org/spr/tijdschrift* kunt u een abonnement op het TvP nemen, of het type van uw abonnement wijzigen. Kent u iemand die mogelijk geïnteresseerd is in het TvP, mail de adresgegevens van deze persoon naar: *secr@dutchspr.org* Wij zorgen er dan voor dat hij of zij gratis een kennismakingsnummer toegestuurd krijgt.